

LUNDS
UNIVERSITET

Sömnens rättsliga gränser

En kritisk diskursanalys av sömnrelaterad brottslighet och straffansvar

Av Moa Claesson & Felicia Norman

LUNDS UNIVERSITET

Rättssociologiska institutionen

Kandidatuppsats (RÅSK02)

Vårterminen 2025

Handledare: Matthias Baier

Examinator: Ana Maria Vargas Falla

Förord

Detta arbete markerar slutet på tre lärorika år på kriminologiprogrammet vid Lunds universitet. Vi vill härmed rikta ett stort tack till Lunds universitet, i synnerhet Rättssociologiska institutionen och dess professorer för ovärderlig kunskap.

Vi vill även tacka våra kurskamrater som bidragit med peppande ord, värdefulla insikter och tre härliga år, både i och utanför skolan!

Sist men absolut inte minst vill vi rikta det största tacket till varandra. Tack för det gemensamma engagemanget, skratten och vänskapen som har präglat detta arbete.

Moa Claesson & Felicia Norman

Maj 2025, Lund

Abstract

The purpose of this study is to examine how the Swedish court of law determined intent in cases of sexual and traffic offences where the defendant claimed to have acted whilst being in a state of somnambulism. The starting point of intent assessment is permeated with uncertainty about the defendant's level of consciousness. Since there is a significant lack of guiding practice in cases of this nature the courts often seek support from expert witnesses, most notably somnologists. Because of this the courts function as an epistemological gatekeeper where they make the determination of what somnambulism is, which has been found to be mercurial, even if the expert witness is the same in different cases and testifies comparably. The study also analyzes how the courts' way of evaluating the level of consciousness relates to broader legal discourses about intent. The results show that the courts' approach to investigating the defendant's level of consciousness has shifted after the Supreme Court ruling in 2024. This was because the Supreme Court distanced itself from relying on expert witnesses and instead emphasized the importance of making independent assessment of the defended intent based on the circumstances of the crime. However, the period preceding this ruling was characterized by the courts' inconsistent application of the law, which this study argues undermines legal certainty. In some cases, courts relied on societal norms to determine what constitutes normal behavior for someone who is asleep, while in others, courts based their assessment primarily on the expert testimony.

Nyckelord: Domstol, Expertvittnen, Epistemologisk grindvakt, Sexsomni, Somnambulism.

Antal ord: 14 994

Innehållsförteckning

1. Bakgrund	4
1.1 Problemformulering	4
1.2 Syfte och frågeställning	7
1.3 Operationalisering	8
1.4 Rättssociologisk relevans	9
1.5 Avgränsning	9
2. Tidigare forskning	11
2.1 Metod för systematisk litteraturoversikt	11
2.2 Deskriptiv analys	12
2.3 Tematisk innehållsanalys	12
2.3.1 Bevisbördan i domstolen	12
2.3.2 Expertutlåtandets roll och betydelse	13
2.3.3 Klinisk insikt	14
2.3.4 Utmaningar vid somnambulism	15
3. Teori	17
3.1 Handlingsutrymme	17
3.2 Sunt förnuft	18
4. Metod och material	20
4.1 Forskningsdesign	20
4.2 Urval och insamling av empiri	21
4.3 Metodologiska överväganden	23
4.3.1 Validitet och reliabilitet	23
4.3.2 Forskningsetiska överväganden	24
5. Resultat	26
5.1 Sociala strukturer	26
5.2 Sociala praktiker	28
5.3 Sociala händelser	32
6. Analys	37
6.1 Rättsliga diskursens påverkan på domstolens uppsåtsbedömning	37
6.2 Domstolarnas användning av samhällliga normer och expertvittnen	41
7. Slutsatser och Diskussion	48
8. Framtida forskning	50
Bilagor	56

1. Bakgrund

Somnambulism avser ett tillstånd där en person utför motoriska handlingar i sömnen. Hjärnan är då delvis vaken, delvis sovande (Grote & Hedner 2022). De flesta drabbas av somnambulism någon gång i livet, särskilt förekommande är det under barnaåren eftersom hjärnan fortfarande är under utveckling. Hos vuxna är det ovanligare, uppskattningsvis två till tre procent i Sverige upplever regelbunden sömngång. Endast vissa uppfyller de kliniska kriterierna för parasomnier med risk- eller störbeteende. Exempelvis att köra bil (sömnkörning) eller utföra sexuella handlingar, antingen med sig själv eller mot andra (sexsomni) (ibid.). Fastän sömnkörning och sexsomni är ovanligt har åtalade allt oftare hävdad diagnoserna. Särskilt anmärkningsvärt är att invändningarna ökat i Sverige på senare år. Göteborgs-Postens egen granskning visar att det i hela världen fram tills 2023 rapporterats om 220 rättsfall där den tilltalade hävdad sexsomni, varpå 74 uppdagats i Sverige sedan 2008 (Verdicchio 2024a). Vad gäller trafikbrott visar Göteborgs-Postens granskning att 41 personer under de senaste tio åren hävdad att de gjort gärningen i sömnen (Verdicchio 2024b).

Att invändningen om somnambulism ibland frikänner den tilltalade beror på frågan om uppsåt föreligger eller ej. Kravet om uppsåt återfinns i brottsbalken (1962:700) 1 kap. 2 § och är förankrad i grundläggande rättsprinciper. Det är en förutsättning för att gärningspersonen ska kunna hållas straffrättsligt ansvarig och att endast den som medvetet eller med insikt om sitt handlade orsakar en brottslig handling kan dömas (Åklagarmyndigheten u.å). Eftersom en person i ett somnambult tillstånd agerar omedvetet kan uppsåt därför inte föreligga och personen ska därigenom inte dömas (ibid.).

1.1 Problemformulering

Sedan 2008 har antalet invändningar om somnambulism i sexual- och trafikbrott ökat i Sverige (Verdicchio 2024a). En sådan invändning väcker rättsliga utmaningar eftersom det åligger domstolen att utreda den tilltalades medvetenhetsgrad vid brottstillfället. En sådan prövning är synnerligen svår eftersom somnambulism utgör ett medicintekniskt specialområde som sträcker sig utanför domstolens egna kompetensområde (Grøndahl, Hrubos-Strøm & Ekeberg 2017, s. 498–499, 510; Idzikowski & Rumbold 2015, s. 176). I avsaknad av vägledande praxis tvingas domstolar söka stöd i andra kunskapsfält än det

juridiska genom att exempelvis åberopa sömnmedicinska experter som sakkunniga. Härigenom aktualiseras frågor om gränsdragningen mellan det juridiska och medicinska fältet och hur domstolarna bör förhålla sig till dessa. Även om expertutlåtande kan bidra med viktiga insikter är det i slutändan domstolen som avgör vilken vikt de ska tillmätas. Därigenom intar domstolen rollen som en epistemologisk grindvakt, en aktör som definierar vilken kunskap om somnambulism som är relevant och legitim för bedömningen om den tilltalades medvetenhetsgrad.

Motionen *Motverkande av sexsomni och somnambulism* (2023/24:2575) konstaterar att det sedan 2017 skett en ökning av åberopandet av sexsomni i Sverige, där gärningspersoner har friats trots att offren varit barn. Motionens skribenter belyser oron som väcks, eftersom det saknas uppdaterad praxis och metodstöd för rättsväsendet (ibid.). Åklagarmyndigheten publicerade visserligen rapporten ÅM-A 2015/229 om somnambulism, i vilken de redogör för det rådande kunskapsläget samt vilka åtgärder en åklagare bör vidta i brottmål där somnambulism åberopas. Däremot belyser motionen att Åklagarmyndigheten inte uppdaterat sin rapport sedan 2015, trots att rapporten själv påpekat brister i vägledning och metodik. Mot bakgrund av motionen har riksdagen, i Justitieutskottets betänkande 2023/24:JuU20, tillkännage ett behovet av ökad forskning och kunskap kring somnambulism för att säkerställa att rättsväsendet kan hantera dessa fall på ett rättssäkert sätt (s. 69).

Ännu finns det ingen vägledning för domstolarna kring hur de ska hantera fall där tilltalade åberopar somnambulism som invändning. När domstolar ställs inför ett sådant brottmål finns det en hierarkisk ordning av rättskällor som de kan vända sig till. Dessa utgörs av författningar, förarbeten och rättspraxis vilka är Högsta domstolens avgöranden (Zetterström 2017, s. 59). För att ett brottmål ska antas av Högsta domstolen krävs att målet först behandlats i Tings- och Hovrätten. Vid överklagande av tings- och hovrättsdomar krävs ett prövningstillstånd. Överklagan till Högsta domstolen godkänns däremot endast vid särskilda omständigheter. Till skillnad från underinstanserna är inte Högsta domstolens uppgift att besluta vem av parterna som har rätt och därigenom döma till dennes fördel. Istället fungerar Högsta domstolen som ett normgivande organ som skapar rättslig vägledning för Tings- och Hovrätten kring hur de ska döma likartade fall (Zetterström 2017, s. 77–78).

Högsta domstolen behandlade ett fall om rattfylleri där somnambulism åberopats först 2024, trots att invändningen varit aktuell sedan 2008 (Verdicchio 2024a). Fram till idag finns fortfarande inget avgörande från Högsta domstolen i sexualbrott där somnambulism åberopats. Domstolar har däremot ingen formell skyldighet att följa Högsta domstolens avgöranden (Hydén & Hydén 2019, s. 114). Mattias Derlén och Johan Lindholm, professorer i rättsvetenskap på Juridiska institutionen vid Umeå universitet, belyser att när det inte finns vägledning från Högsta domstolen i det enskilda fallet, har domstolarna istället möjlighet att använda sig av andra rättskällor. Viktigt att notera, menar Derlén och Lindholm (2019, s. 753), är att det saknas fastställda riktlinjer i hur dessa alternativa rättskällor ska användas och domstolarna kan därigenom själva välja vilka källor de anser användbara.

Särskilt problematiskt blir detta eftersom domstolarna då överger rättskälleläran och istället använder annan vägledning som enligt juridisk mening inte kan ses som en legitim rättskälla. Detta skapar ett handlingsutrymme där varje enskild domstol bestämmer vilken källa att utgå ifrån samt vilken betydelse den ska tillmätas. Konsekvensen blir att domstolarna i högre grad förlitar sig på sina egna bedömningar som i sig saknar rättsdogmatisk stöd och det blir en inkonsekvent rättstillämpning. En intressant aspekt blir även härigenom hur domstolarnas handlingsutrymme att välja en specifik rättskälla förhåller sig till vad offentliga utredningar eller juridisk fackpress uttrycker. Om det inte står klart vilken rättskälla domstolen bör vända sig till, hur väljer domstolen då? Påverkas deras val av rättskälla vad utredningar rekommenderar, eller sker det på måfå?

Denna problematik framträder i ett flertal rättsfall där domstolarna hänvisar till olika rättskällor. I mål B 747–18 åtalades en man för våldtäkt men invände att han handlat i sömnen. Domstolen hänvisade i detta rättsfall till NJA 1990 s. 210 och NJA 2012 s. 45 vilka förespråkade att det föreligger bevissvårigheter att motbevisa en invändning om somnambulism. Därför ansåg domstolen att beviskravet skulle motsvara det som gäller vid invändningar om nöd eller nödvärn. I mål B 5855–16 stod en man även åtalad för våldtäkt och likt resonemanget som anfördes i B 747–18 konstaterade domstolen att det är svårt att motbevisa en invändning om somnambulism. Däremot menade domstolen att trots bevissvårigheterna bör inte bevislättnad gälla. I B 2491–15 åberopades istället expertutlåtande för att klargöra vad som är ett normalt beteende för någon som sover. I

avgörandet B 1712–15, som behandlades samma år, valde domstolen att inte använda expertutlåtande. Istället resonerade domstolen själva kring vad som anses vara ett normalt beteende vid sömn. Detta väcker frågor som: Vem avgör vad som är normalt eller avvikande beteende under sömn? Hur avgör domstolen när ett expertutlåtande ska användas, och vem tillskriver det dess legitimitet?

En sådan variation i rättstillämpningen vid likartade fall utmanar rättssäkerheten och riskerar att varken den tilltalade eller målsägande får upprättelse. Aftonbladet rapporterade om ett fall där den tilltalade först dömdes i Tingsrätten, vilket resulterade i att målsägande blev berättigad skadestånd. Hovrätten gjorde emellertid en annan bedömning och frikände den tilltalade, vilket ledde till att målsägande blev skyldig att betala tillbaka skadeståndet. Målsägande beskrev upplevelsen som att vara rättslös och att rättssystemet hade svikit henne (Torstensson 2023). Detta illustrerar den känsliga avvägning som finns kring 'rättvisans våg' i mål av detta slag, där å ena sidan målsägandens rätt till upprättelse finns och å andra sidan den tilltalades rättvisa.

Domstolarnas inkonsekventa hantering av dessa mål riskerar dessutom att möjliggöra för personer, som inte lider av somnambulism, att strategiskt använda diagnosen som ett sätt att undgå straff.

Därigenom finns det ett tydligt behov av att närmare analysera hur åberopanden av somnambulism och sexsomni utreds bland domstolar. Vilka rättskällor vänder domstolarna sig till och hur används expertutlåtanden och samhällliga normer i bevisvärderingen? Hur har domstolarnas beslut att utreda fallet på ett visst sätt förhållit sig till den rättsliga diskursen? Med rättslig diskurs avses här hur offentliga rapporter eller annan juridisk fackpress, beskriver hur domstolar *bör* gå till väga för att utreda den tilltalades medvetenhetsgrad.

1.2 Syfte och frågeställning

Studien ämnar att undersöka hur domstolar bedömer uppsåt i sexual- och trafikbrottsmål där den tilltalade åberopar invändning om somnambulism. Utgångspunkten är att uppsåtsbedömningen i sådana fall ofta präglas av en osäkerhet kring den tilltalades medvetenhet vid gärningstillfället och att domstolarna inte har någon tydlig vägledning för hur detta ska utredas. Följaktligen syftar studien att göra

detta genom en kritisk diskursanalys av domstolarnas bedömning om uppsåt utifrån två perspektiv. Det första perspektivet belyser hur domstolens bedömning av medvetenhetsgrad förhåller sig till en bredare rättslig diskurs. Domstolen agerar här som en epistemologisk grindvakt genom att avgöra vilken av alla rättskällor som ska tillmätas betydelse i rättens prövning. Det andra perspektivet utgörs av hur domstolen utfyller det handlingsutrymme som uppstår genom att tillämpa och applicera samhälleliga normer och expertutlåtande som tolkningsram för vad som anses vara ett "normalt" beteende för somnambulism.

Studien utgår från frågeställningarna:

1. Hur har domstolens tillvägagångssätt och bedömning kring den tilltalades medvetenhetsgrad förhållit sig till den rättsliga diskursen?
2. Hur (re)konstruerar domstolar, genom samhälleliga normer och expertutlåtande, vad som anses vara ett 'normalt' beteende under sömn?

1.3 Operationalisering

Operationalisering innebär att definiera ett abstrakt begrepp till en konkret enhet för att göra det mätbart i praktiken (Bryman 2018, s. 200). Eftersom denna studie avser att undersöka hur domstolens tillvägagångssätt och bedömning kring den tilltalades medvetenhetsgrad förhållit sig till den *rättsliga diskursen*, är det ett begrepp som bör operationaliseras. Med *rättslig diskurs* avser studien den diskurs som konstruerar, förmedlar och legitimerar vilka beslut eller särskilda tillvägagångssätt som en domstol bör anta för att utreda den tilltalades medvetenhetsgrad. Studiens definition tar avstamp i Reza Bankars (1992, s. 44) förklaring av *rättslig diskurs* som en kommunikativ och normskapande dialog som producerar vad som ska uppfattas som rätt.

Studien ämnar även att undersöka hur domstolen använder *samhälleliga normer* för att (re)konstruera 'normalt' beteende under sömn. Med *samhälleliga normer* avser studien definitionen av *deskriptiv norm* som en oskriven regel och handlingsanvisning för hur individer i sociala samspel bör bete sig (Baier, Svensson & Nafstad 2018, s. 14–15; Baier & Svensson 2018, s. 32–33). Könade-, sociala- och rättsliga normer omfattas av studiens definition av begreppet.

1.4 Rättssociologisk relevans

Mot bakgrund av studiens ändamål att undersöka hur domstolar, genom samhälleliga normer och expertutlåtanden (re)konstruerar föreställningar om 'normalt' beteende under sömn, bedömer medvetenhetsgrad i relation till den rådande rättsliga diskursen, blir de rättssociologiska byggstenarna intressanta. De fyra byggstenarna utgörs av kodifierad statsrätt, rättslig praxis, sociala normer och social praxis (Baier, Nafstad & Svensson 2018, s. 13–14). Dessa samverkar i en växelverkan (ibid., s. 16–17). I denna studie är samspelet mellan rättslig praxis och sociala normer betydelsefullt (ibid., s. 20–21) eftersom domstolens bedömningar av somnambulism kan förstås som uttryck för hur juridiken förhåller sig till föreställningar om sociala normer kring medvetenhet, ansvar och avvikelse.

Den rättssociologiska relevansen belyses dessutom genom Ronald Dworkins (1963) teori om hur domare i svåra fall, likt åberopandet av somnambulism, inte enbart tillämpar lag utan även tolkar rättsprinciper och samhälleliga normer för att nå ett rättvist avgörande. Även Sheila Jasanoff (2018) bidrar till den rättssociologiska relevansen genom förståelse för hur domstolar fungerar som epistemologiska grindvakter när de avgör vilka expertutlåtanden som ska vägas in. Tillsammans visar perspektiven hur juridiska beslut formas i gränslandet mellan rätt, vetenskap och sociala normer.

1.5 Avgränsning

Studien avgränsas till domar från Tingsrätten och Hovrätten från år 2010 och framåt som rör sexual- och trafikbrott där den tilltalade har åberopat somnambulism som förklaring till det påstådda brottet. Avgränsningen motiveras dels av att frågor om somnambulism i straffrättsliga sammanhang började framträda i rättspraxis runt år 2008 (Verdicchio 2024a), dels att den databas som användes för inhämtning av empiri saknade hovrättsavgöranden före 2010. Genom att fokusera på rättsfall från denna period och framåt möjliggörs en analys av hur domstolar i ett samtida rättsligt sammanhang förhåller sig till expertutlåtanden och normföreställningar om medvetenhet och ansvar. Valet att inkludera sexual- och trafikbrott grundar sig i att dessa brottstyper i hög grad aktualiserar frågor om uppsåt och gärningspersonens medvetandetillstånd när den tilltalade åberopar somnambulism.

Eftersom studien syftar till att undersöka hur domstolen, med avstamp i samhälleliga normer, bedömer uppsåt i sexual- och trafikbrottsmål där den tilltalade åberopar somnambulism, kommer fokus endast ligga på huruvida domstolen resonerar kring om somnambulism förelegat eller ej. Därigenom kommer studien således inte lägga någon vikt vid om domstolens resonemang leder till friande eller fällande dom. Det är endast diskursen som kommer att undersökas.

2. Tidigare forskning

Avsnittet om tidigare forskning syftar till att kartlägga det aktuella kunskapsläget om somnambulism. Särskilt fokus ligger på att belysa vad den framträdande forskningen säger om somnambulism som *invändning* i en rättslig kontext, samt vilken betydelse expertutlåtanden och bevisbördan har i dessa fall (Hart 2018, s. 31). Den litteratur som utgör avsnittet om tidigare forskning analyserades genom en deskriptiv analys respektive tematisk innehållsanalys.

2.1 Metod för systematisk litteraturöversikt

Tillvägagångssättet för litteraturöversikten tar avstamp i Cooper och Hedges (1993) metod för genomförandet av en systematisk litteraturöversikt, vilket Chris Hart (2018, s. 109) redogör för i sin bok *Doing a Literature Review*. Modellen omfattar sju steg där fokus ligger på att, med utgångspunkt av en preciserad forskningsfråga, utveckla en strategi för inhämtning av litteratur samt att följa en metod för hur studien analyserat forskningen (Hart 2018, s. 110). Studiens forskningsfråga är hur somnambulism används som invändning i en rättslig kontext och vad för stöd kliniska uttalanden om tillståndet kan tillhandahålla rätten. Med avstamp i denna forskningsfråga var det första steget i litteratursökningen att formulera nyckelord. Nyckelorden kategoriserades i fyra olika block, ämnat att göra en effektiv litteratursökning. Varje block inkluderade nyckelord som hade liktydiga benämningar och mellan orden användes den booleska operatören *OR*, vilket säkerställer att alla synonymer till nyckelordet inkluderas i sökningen (Lindstedt 2019, s. 177). Några nyckelord har medvetet försetts med trunkering i syfte att fånga in alla varianter av ordet. En sökning på *court** träffar således både det specifika ordet och relaterade uttryck såsom *courtsystem* eller *court of law*. Samtliga nyckelord har även omgivits av citationstecken, en så kallad frassökning. Syftet med frassökningen var att säkerställa att endast de forskningsartiklar som innehåller den exakta frasen visas, och inte artiklar där orden förekommer i andra sammanhang (Lindstedt 2019, s. 178). Samtliga block finns i tabell 1, se bilagor.

Varje enskilt block representerar en sökning som därefter gjordes till en sammanslagen sökning med den booleska operatören *AND* (Lindstedt 2019, s. 175–177). Samtliga sökningar genomfördes på Lubsearch och finns sammanställda i tabell 2, se bilagor.

Urvalet styrdes av relevanta inkluderings- och exkluderingskriterier. Kriterierna valdes bland annat med hänsyn till tidsramen för uppsatsskrivandet och studiens förutsättningar att läsa forskningsartiklarna. Kriterierna finns i tabell 3, se bilagor.

2.2 Deskriptiv analys

Den systematiska litteraturöversikten resulterade i tolv forskningsartiklar. Dessa sammanställdes genom en deskriptiv analys, vars rubriceringar hämtats från Urinboyev, Wickenberg och Leo (2016, s. 529) förslag på teman som är relevanta att använda. Vad som däremot skiljer sig från Urinboyev et al. (2016) rubriceringar är att denna studie inte inkluderade 'antal citeringar'. Anledningen är att antalet forskningsartiklar på ämnet redan från start var begränsat och ytterligare exkluderingskritier ansågs inte som nödvändiga. Den deskriptiva analysen utgörs av rubrikerna: 'Författare', 'Titel', 'Publicerings-år', 'Publicerings-land', 'Utrednings-land', 'Undersöknings-metod', 'Huvudteman', se tabell 4, bilagor.

2.3 Tematisk innehållsanalys

För att möjliggöra en tematisk innehållsanalys, kodades den valda litteraturen utefter återkommande teman. De identifierade temana var: 'Bevisbördan i domstolarna', 'Expertutlåtandets roll och betydelse', 'Kliniska insikter' och 'Utmaningar vid somnambulism'.

2.3.1 Bevisbördan i domstolen

En artikel om den kanadensiska rättsmodellen och en annan artikel rörande den svenska och norska rättsmodellen berörde en central aspekt inom respektive rättssystem, allt rimligt tvivel ska gynna den tilltalade (Grøndahl et al. 2017, s. 499; Idzikowski & Rumbold 2015, s. 178, 181). I brottmål innebär detta att skuld måste bevisas bortom rimligt tvivel för att fällande dom ska kunna meddelas (ibid.).

I Kanada tillämpas denna princip i mål där försvaret åberopar non-insane automatism vilket är ett omedvetet tillstånd utan grund i psykisk sjukdom. Därigenom åligger det den tilltalade att med rimlig sannolikhet visa att gärningen saknade avsikt, ofta genom psykiatriska utlåtanden (Idzikowski & Rumbold 2015, s. 178; Organ & Fedoroff 2015, s.

5). Kanadensisk rättspraxis kräver stark medicinsk evidens, svaga eller otillräckliga underlag räcker således inte för frikännande (Idzikowski & Rumbold 2015, s. 181; Organ & Fedoroff 2015, s. 5). Eftersom bevisbördan i Kanada åligger den tilltalade menar studien att den förutsagda vågen av åtalade som söker frikännande genom att simulera sexsomni inte ännu blivit verklighet (Idzikowski & Rumbold 2015, s. 5).

Den kanadensiska rättsmodellen skiljer sig tydligt från den svenska och norska. Åklagaren måste istället, med stöd av domstolen, bevisa att den påstådda omedvetenheten inte utesluter ansvar. Här spelar expertutlåtanden en central roll i att bedöma tillståndets betydelse för uppsåt och straffrättsligt ansvar (Grøndahl et al. 2017, s. 498, 507).

2.3.2 Expertutlåtandets roll och betydelse

I mål där den tilltalade gör gällande att gärningen begåtts under sömn, till följd av somnambulism, anlitas regelmässigt sakkunniga för att bistå domstolen med expertis. Eftersom sömnstörningar utgör ett tekniskt och medicinskt specialistområde anses frågan ligga utanför domstolens egna kunskapsramar (Grøndahl et al. 2017, s. 498–499, 510; Idzikowski & Rumbold 2015, s. 176). Expertutlåtanden betraktas därför som nödvändiga för att rättens aktörer såsom domare och nämndemän i Sverige samt domare och jurymedlemmar i Kanada, ska kunna tillgodogöra sig de komplexa aspekterna av sömnrelaterade beteenden vid påstådd sexsomni (Holoyda, Sorrentino, Mohebbi, Fernando & Friedman 2021, s. 205; Mohebbi, Holoyda & Newman 2018, s. 83–85).

Expertens uppdrag är att, med utgångspunkt i det presenterade bevismaterialet, tillhandahålla en professionell och vetenskaplig grundad bedömning. Eftersom all relevant information inte alltid föreligger under förundersökningen för att experten ska kunna göra en grundad bedömning, kan ett fullständigt utlåtande inte ges förens huvudförhandlingen eftersom bevisningen då anses vara heltäckande (Idzikowski & Rumbold 2015, s. 176–177). Expertens analys blir således central i rättens bedömning av huruvida den tilltalade agerat medvetet vid gärningstillfället. I mål där försvaret vilar på omedvetenhet till följd av somnambulism är sådana utlåtande inte enbart vanliga, utan ofta avgörande för domstolens ställningstagande (Idzikowski & Rumbold 2015, s. 1176–1177 Organ & Fedoroff 2015, s. 6).

I den svenska rättsordningen baseras sakkunnigbedömningar på samma bevismaterial som står till rättens förfogande, men tolkas genom vetenskaplig teori och klinisk erfarenhet. Det ingår i expertens uppgift att pröva om påståendena om somnambulism är genuina, att identifiera bakomliggande orsaker samt avgöra om tillståndet uppfyller kriterierna för en allvarlig medvetandestörning (Grøndahl et al. 2017, s. 498–499, 503). Även om domstolen inte är bunden av expertens slutsatser, kan resonemangen och premisser bli vägledande i rättens avgörande (ibid., s. 503, 510). I dessa utredningar är en psykosocial bedömning ofta av betydelse för att identifiera förekomst av parafilier, sexuella intressen som avviker från normativa mönster, eftersom det finns risk att sådana tillstånd döljs bakom ett försvar om sexsomni. Viktigt är att undersöka om parafili överlappar med sömnbeteende och risk för simulering. Experten kan även yttra sig om straffrättsligt ansvar och risken för återfall i liknande brottslighet (Holoyda et al. 2021, s. 202, 205).

I dagsläget saknas specifika diagnostiska testinstrument för att direkt fastställa tillförlitligheten i ett sexsomniaförsvar. Bedömningen vilar istället på den tilltalades anamnes samt kollateral information, såsom medicinska journaler, vittnesuppgifter och tidigare dokumenterade episoder, för att identifiera eventuella motsägelser (Holoyda et al. 2021, s. 207). I avsaknad av objektiva testmetoder blir expertutlåtanden och den underliggande vetenskapliga forskningen betydelsefulla vid rättens prövning av somnambulism (ibid., s. 209).

2.3.3 Klinisk insikt

Sexsomnia är en kliniskt erkänd sömnstörning som kännetecknas av sexuella beteenden under sömn såsom vokalisering, onani, sexuella övergrepp och fullbordat samlag. Ofta utan att individen är medveten om sitt agerande (Grøndahl et al. 2017, s. 498; Idir, Oudiette & Arnulf 2022, s. 1–2; Organ & Fedoroff 2015, s. 1–2; Pressman 2015, s. 2). Tillståndet är inte förknippat med parafili eller hypersexualitet i vaket tillstånd, men det kan uppfattas som mer aggressivt eller avvikande jämfört med individens normala sexuella beteende (Idir et al. 2022, s. 1–2; Idzikowski & Rumbold 2015, s. 179). Centralt för sexsomnia är avsaknaden av frivillig kontroll samt förekomsten av total eller fragmentarisk minnesförlust. I en studie rapporterade 96 procent av personer med

sexsomni total minnesförlust efter episoden (Holoyda et al. 2021, s. 203). Dessa episoder uppstår ofta tidigt under sömnen och är vanligtvis kortvariga och initieras abrupt (Castelnovo, Schraemli, Schenck & Manconi 2024, s. 8; Cicolin, Tribolo, Giordano, Chiarot, Peila, Terreni, Bucca & Mutani 2011, s. 527; Grøndahl et al. 2017, s. 502, 510; Holoyda et al. 2021, s. 203; Idzikowski & Rumbold 2015, s. 178, 180).

Diagnosen sexsomni fastställs huvudsakligen genom en omfattande anamnes, där uppgifter om tidigare parasomnier, familjehistoria, konsumtion av alkohol eller läkemedel, stress och intervjuer med tidigare sängpartners ingår (Holoyda et al. 2021, s. 203–204; Mohebbi et al. 2018, s. 83–85; Organ & Fedoroff 2015, s. 3). Eftersom individen ofta saknar insikt i sitt beteende, anses partners vittnesmål vara värdefulla. Även utlösande faktorer till diagnosen har identifierats, såsom sömnbrist, stress, substanspåverkan och yttre störmoment (Castelnovo et al. 2024, s. 8; Grøndahl et al. 2017, s. 509; Holoyda et al. 2021, s. 203; Idir et al. 2022, s. 1; Idzikowski & Rumbold 2015, s. 177; Organ & Fedoroff 2015, s. 4). Även sömnmedlet Zolpidem har associerats med komplexa somnambulistiska tillstånd, särskilt hos äldre kvinnor (Mittal, Mittal & Gupta 2021, s. 373, 378).

I rapporterade rättsfall är det vanligare att män agerar gärningspersoner och kvinnor eller minderåriga är offer, ofta i nära relation till den tilltalade (Cramer Bornermann, Schenck & Mahowald 2019, s. 1063; Holoyda et al. 2021, s. 205; Idir et al. 2022, s. 1–2; Mohebbi et al. 2018, s. 79, 83–85). Trots att sömnstörningar generellt avtar med åldern uppträder sexsomni främst i vuxen ålder (Grøndahl et al. 2017, s. 502). Ur ett förebyggande perspektiv rekommenderas att individer med diagnostiserad sexsomni sover ensamma och vidtar skyddsåtgärder såsom att installera dörrlarm eller lås (Mohebbi et al. 2018, s. 83–85; Organ & Fedoroff 2015, s. 4).

2.3.4 Utmaningar vid somnambulism

En återkommande problematik som lyfts i ett flertal studier är att forskningen kring somnambulism, i synnerhet sexsomni, är relativt ny och därmed begränsad. De sömnstudier som genomförts anses inte heller vara representativa för befolkningen i stort, eftersom de ofta bygger på ett begränsat antal deltagare som observerats under en

natt i kontrollerade laboratoriemiljöer (Cramer Bornemann et al. 2019, s. 1059; Grøndahl et al. 2017, s. 499; Idir et al. 2022, s. 6; Mohebbi et al. 2018, s. 83–85).

Trots att expertutlåtande anses hjälpsamma och kan vara avgörande för domstolens bedömning om uppsåt (Grøndahl et al. 2017, s. 503) pekar annan forskning på att domstolen ifrågasätter expertvittnernas trovärdighet (Beach & Soliman 2010, s. 601). Eftersom diagnosen i regel grundar sig på självrapporterade uppgifter menar Beach och Soliman att detta riskerar att expertvittnet godtar en falsk berättelse från den tilltalade som försöker undvika rättsligt ansvar, snarare än någon som lider av sexsomni (ibid.). Därigenom bör domstolar införa en strukturerad trovärdighetsanalys som domstolarna strikt ska följa. En sådan trovärdighetsbedömning bör ta hänsyn till vem expertvittnet är, vilken metodologisk grund diagnosen vilar på och hur underbyggd denna är. Bedömningar i fall där sexsomni åberopas bör således grunda sig på vetenskapliga och objektiva metoder, strukturerade processer och trovärdiga data (ibid.).

Detta går i linje med vad Castelnovo et al. (2024, s. 7) förespråkar där han menar att sådana införingar skulle förbättra expertvittnes rättsmedicinska bedömningar. Å andra sidan används objektiva mätinstrument, såsom polysomnografi (PSG), som stöd i rättsliga processer redan idag (Organ & Fedoroff 2015, s. 4). Deras användbarhet poängteras dock vara begränsad eftersom det inte finns någon garanti för att en individ, som exempelvis uppvisar symtom på sexsomni, skulle manifestera dessa under ett enskilt sömntillfälle i ett laboratorium. Ett negativt resultat utesluter därför inte nödvändigtvis att personen led av sexsomni vid gärningstillfället (Grøndahl et al. 2017, s. 499, 502, 510–511; Idzikowski & Rumbold 2015, s. 179; Organ & Fedoroff 2015, s. 4). I sin tur menar forskningen att detta försvårar expertvittnes uppdrag att avgöra om personen var vaken eller sovande vid händelsen (Grøndahl et al., 2017, s. 499; Castelnovo et al., 2024, s. 6, 8; Mohebbi et al., 2018, s. 78).

3. Teori

Två centrala teoribildningar ligger till grund för uppsatsens analytiska perspektiv. Den första är Ronald Dworkins (1963) rättsteoretiska resonemang om domarens handlingsutrymme inom rättskipningen. Den andra utgörs av Sheila Jasanoffs (2018) teori om domarens bruk av 'sunt förnuft' samt hur vetenskaplig och teknisk kunskap hanteras i rättsliga sammanhang. Eftersom studien avser att genomföra en kritisk diskursanalys enligt Faircloughs (2013) modell, krävs det att studien antar ett kritisk förhållningssätt på empirin. Därav ansågs dessa teoretiska angreppssätt vara relevanta. Domstolarna hävdar att de tillämpar lagar och rättsdogmatisk metod strikt enligt regelboken, men eftersom dessa brottmål ofta faller utanför deras traditionella kunskapsramar, tvingas domstolarna hantera dem på ett annorlunda sätt. De valda teoretiska perspektiven kan således kritisk granska domstolarnas handlingsutrymme och deras roll som epistemologiska grindvakter.

3.1 Handlingsutrymme

Dworkins (1963, s. 624) teori om rättslig bedömning och rättstillämpning har en avgörande inverkan på hur vi kan förstå domarens roll i svåra och kontroversiella fall. Dworkin belyser hur domare inte bara tillämpar objektiva regler, utan även gör bedömningar baserade på principer och policys som fungerar som 'standard' för beslut i rättsfall. Han menar på att det är en missuppfattning att rättsliga beslut i svåra fall enbart beror på domarens personliga åsikter eller på en skönsmässig diskretion. Istället argumenterar Dworkin (1963, s. 625–626, 632, 634) för att även i svåra fall förväntas domaren fatta beslut utifrån allmänt erkända rättsliga normer och principer, inte enbart på sin egen personliga preferens.

I denna kontext skiljer sig principer från regler genom att de inte är absolut tillämpbara på ett strikt och entydigt sätt, utan de erbjuder en vägledning för hur rättsliga beslut bör fattas, baserat på underliggande värderingar och samhällliga normer (Dworkin 1963, s. 629, 632). Dworkin påpekar att principerna och policys måste vara offentliga i den mening att domaren inte kan luta sig på privata värderingar. Detta innebär att även om rättsliga beslut kan vara svåra och debatterade, ska de inte ses som personliga åsikter utan som en del av en pågående samhälllig och rättslig dialog (ibid., s. 632–634).

Följaktligen poängterar Dworkin att det finns tre huvudsakliga källor till rättsliga standarder: tidigare domstolsavgöranden (prejudikat), institutionella organ som lagstiftning och förvaltning samt allmänna samhällsopinioner och värderingar (ibid., s. 635). Källorna fungerar som riktlinjer för domarens beslut och gör det möjligt att hitta en rättslig lösning på även de mest komplicerade frågorna. I fall där dessa standarder inte ger en klar vägledning, där domaren måste göra en bedömning av vilket resultat som bäst tillgodoser samhälleliga rättviseideal, måste domaren fortfarande basera sitt beslut på allmänt accepterade rättsliga normer snarare än på personliga värderingar (ibid., s. 632, 635–636).

Mot bakgrund av Dworkins (1963) resonemang om domares diskretion och handlingsutrymme går detta att relatera till fall där den tilltalade hävdar att en gärning begåtts under somnambulism eftersom domstolen ställs inför ett svårt rättsligt bedömningsmoment. Frågan om uppsåt och medvetenhet kan inte avgöras enbart genom strikt tillämpning av lagtext, eftersom det saknas tydliga regler för hur sömngång ska bedömas rättsligt. Dworkin skulle kalla detta ett 'svårt fall', där domaren inte bara tillämpar rättsregler mekaniskt, utan istället måste tolka och väga rättsliga principer och samhälleliga normer.

3.2 Sunt förnuft

Fortsättningsvis följer en presentation av Sheila Jasanoffs (2018) argumentation kring hur domstolar agerar som förmedlare av kulturellt 'sunt förnuft' när de integrerar vetenskaplig kunskap och teknisk expertis i juridiken. Jasanoff benämner detta själv som 'common sense' men den svenska översättningen 'sunt förnuft' kommer att användas nedan.

Jasanoffs (2018, s. 15) akademiska fält hanterar vetenskapliga och tekniska bevis. Hon undersöker de intellektuella resurser som domare använder när de löser faktiska tvister som involverar vetenskap och teknik. Jasanoff (2018) menar att domarna förmedlar ett kulturellt 'sunt förnuft' när de integrerar vetenskaplig kunskap och expertis i juridiken. Det 'sunda förnuftet' bygger på inlärd kollektiva uppfattningar och kulturell

förtrogenhet och ligger ofta under nivån för medvetna argument (Jasanoff 2018, s. 15, 25). Vidare anses domstolars sunda förnuft vara viktigt eftersom de upprätthåller gränsen mellan lekman och expert genom att bestämma om en fråga överhuvudtaget kräver expertutlåtande. Domstolar agerar därtill epistemologiska grindvakter genom att avgöra vilka expertutlåtanden och resonemang som är berättigade att tas i beaktande. Slutligen beslutar domare hur man ska klassificera och kategorisera företeelser där det råder osäkerhet kring hur fenomenet ska förstås, som en inledning till att tillämpa rättsregler (ibid., s. 15–16).

Följaktligen betonar Jasanoff (2018) att domstolen är en arena för återskapande av händelser där vetenskaplig bevisning innebär särskilda problem vid översättningen av verkligheten till rättssalen. Vetenskapen i sig är redan en form av översättning, således när den används i juridiken, måste den överföras genom mellanhänder för att relatera till händelserna i fallet. Därigenom är expertvittnet en viktig innovation för att hantera dessa situationer (ibid., s. 15–16). Vidare fokuserar inte Jasanoff på expertisens tillförlitlighet i sig, utan på domarens roll i att formulera och förstärka rådande kulturella attityder till vetenskap. Således kan användandet av sunt förnuft å ena sidan bidra till stabilitet genom att bekräfta gemensamma normer, men å andra sidan dölja domarnas omedvetna antaganden om vetenskap och teknik (Jasanoff 2018, s. 25).

Jasanoffs argument är relevant för studiens kommande analys av hur domstolar hanterar expertutlåtanden i fall där den tilltalade åberopar somnambulism som förklaring till ett annars straffbart handlande. Domstolen fungerar här, med Jasanoffs ord, som en epistemologisk grindvakt genom att den avgör om expertutlåtanden från exempelvis neurologer eller sömnforskare överhuvudtaget ska tas i beaktande, därtill om somnambulism utgör en tillräckligt rimlig förklaring för att påverka bevisvärdering eller frågan om medvetenhet.

4. Metod och material

Avsnittet metod och material redogör för *hur* studien undersökt hur domstolar bedömer uppsåt i sexual- och trafikbrottsmål där den tilltalade åberopar somnambulism. Med tanke på studiens syfte utgår studien från en kritisk diskursanalys som metodologisk tillvägagångssätt. En kritisk diskursanalys som metod är ett relevant verktyg eftersom studiens fokus ligger på att studera hur samhällsdiskurserna anföras och hur dessa används för att skapa kunskap (Bergström & Ekström 2018, s. 291). Metoden möjliggör även att analysera på vilket sätt domstolens argumentation och resonemang förhåller sig till en social verklighet (Boréus & Seiler Brylla 2018, s. 346). Den kritiska dimensionen utgör särskild styrka i sammanhanget eftersom det inte räcker att enbart beskriva vilka diskurser som förekommer utan det är avgörande att synliggöra de underliggande regler och normer som styr vad som är möjligt att uttrycka i en dom. Den rättsliga diskursen formar både språkbruk och tolkningsramar och en kritisk diskursanalys gör det möjligt att gå under ytan och blottlägga hur dessa normer och maktrelationer verkar i praktiken. Det är denna förmåga att både beskriva och ifrågasätta som gör metoden väl lämpad för att förstå hur rättsliga beslut formas i samspel med samhällliga föreställningar om ansvar, normalitet och medvetenhet.

4.1 Forskningsdesign

Studiens förkunskaper om hur somnambulism och sexsomni används som invändningar i brottmål var initialt begränsade. En inledande pilotstudie gjordes för att identifiera rättssociologiska angreppssätt. Härtill användes ett bekvämlighetsurval bestående av tio sexual- och trafikbrottsdomar tagna från andra studentuppsatser. Detta urval motiverades av att pilotstudiens empiri enbart syftade till att ge en inledande förståelse för hur dessa typer av invändningar hanteras i rättslig praxis och skulle därigenom inte användas som grund för analysen (Bryman 2018, s. 125, 243).

Vidare visade pilotstudiens empiriska material tre återkommande teman som utgjorde domstolens bedömning om den tilltalades medvetenhetsgrad. Dessa tre teman var domstolens resonemang om 'beviskravet', 'expertutlåtande' och 'normer kring omständigheterna', se figur 1 i bilagor. Därtill blev det tydligt att domstolarna hänvisade till och baserade bedömningarna på vad andra rättsliga aktörer förespråkade. Om

Åklagarmyndighetens rapport om somnambulism talade för att expertutlåtande skulle användas i dessa brottmål, hade domstolarna därför ett expertvittne. Dessa tre teman på diskurser utgjorde sedan det analysverktyg som studien valde att använda för att analysera empirin i den faktiska studien.

Särskilt relevant blev det därför att använda Norman Faircloughs (2013) kritiska diskursanalys som metodologiskt angreppssätt eftersom han talar om att diskurser återfinns på tre nivåer men samverkar med varandra. Den första nivån är 'sociala strukturer' som behandlar de abstrakta ramarna i samhället. Inom denna nivå återfinns den rättsliga diskursen som innefattar vad de offentliga publikationerna skriver om hur brottmålen bör behandlas. Den andra nivån är 'sociala praktiker' vilket handlar om hur en text är skriven i ett visst sammanhang. Här återfinns domstolarnas resonemang inom ett juridiskt ramverk för hur den tilltalades medvetenhetsgrad vid gärningstillfället ska bedömas. Den tredje nivån är 'sociala händelser' vilket behandlar de specifika ord och språk som domstolarna använder i deras bedömning om den tilltalades medvetenhetsgrad. Nivåerna påminner om makro-, meso- och mikronivå. Enligt Fairclough (2013, s. 179) fungerar nivå två, sociala praktiker, som en bro mellan hur strukturer påverkar specifika händelser. Med Faircloughs kritiska diskursanalys som metodologisk angreppssätt ämnar studien analysera hur domstolens semiosis, deras användning av specifika ord eller ett visst språk, skapar mening och giltig kunskap på mikronivå. Metoden ämnar att synliggöra hur domstolens språkbruk på mikronivå påverkats av den allmänna rättsliga diskursen på makronivå (Fairclough 2013, s. 179; Boréus & Seiler Brylla 2018, s. 308, 310).

4.2 Urval och insamling av empiri

Materialet består dels av domar från Högsta domstolen, Hovrätt och Tingsrätt i sexual- och trafikbrottmål där den tilltalade invänt att handlingen begåtts i sömnen, dels av offentliga rättsliga publikationer som behandlar frågan om hur domstolar i dessa brottmål bör gå tillväga. Högsta domstolens avgörande har inkluderats som en självklar utgångspunkt eftersom den utgör prejudicerande rätt och därmed har särskild betydelse för rättslig diskurs och normbildning. Utöver detta analyserades totalt tio domar från vardera brottskategori, sexualbrott och trafikbrott, vilket var när studien upplevde teoretisk mättnad och ansåg att empirin var för en bred diskursanalys (Bryman 2018, s.

498). Genom att inkludera både mål där målsäganden är en fysisk person (sexualbrott) och där staten är målsäganden (trafikbrott), eftersträvas en djupare förståelse för hur domstolar resonerar kring uppsåt och ansvar. Detta görs eftersom riskbedömningen i de enskilda fallen görs baserat på att i sexualbrott handlar om risker som livstids fängelse och i trafikbrott är det risker som böter.

Urvalet har huvudsakligen styrts av två omständigheter: tillgång till rättsligt material och forskningssyftet. För det första var tillgången till domar beroende av vilka rättsdatabaser som varit tillgängliga; samtliga domar har därigenom inhämtats via databasen Juno via Lunds universitet. Tingsrättsdomar kräver särskild behörighet, därigenom valdes hovrättsdomar då de inkluderar tingsrättens domskäl och därmed insyn i båda instansernas resonemang. För det andra styrdes urvalet av studiens syfte att analysera domstolars hantering av sociala normer och expertutlåtanden i samband med invändningar om somnambulism.

Identifieringen av rättsfallen skedde genom en systematisk sökning i Juno med målet att sammanställa samtliga hovrättsdomar från 2010 och framåt där den tilltalade åberopat somnambulism i samband med sexual- eller trafikbrott. Sökningen efter domar genomfördes i flera steg: sökordet 'sexsomni' genererade 75 träffar, varav 37 var hovrättsdomar. Sökningen på 'somnambulism' gav 18 brottmål, där tre var hovrättsdomar och ett avgörande från Högsta domstolen, samtliga trafikbrott. Med sökordet 'sömnkörning' identifierades fyra hovrättsdomar. Slutligen genererade sökordet 'zolpidem' 2883 brottmål. Eftersom denna kategori omfattade fler brottstyper än de som ingår i studien, handplockades endast relevanta trafikbrott. Det stratifierade slumpmässiga urvalet möjliggör ett jämförande perspektiv och stärker studiens tillförlitlighet genom att begränsa subjektiva urvalsbias (Bryman 2018, s. 207, 246).

Utöver rättsfall har sju offentliga publikationer inhämtats, såsom domarbloggar, riksdagsmotioner och rapporter, se tabell 5. Dessa valdes i syfte att beskriva hur diskursen på makronivå sett ut för att därefter jämföra detta med diskursen i domstolarna. Empirin identifierades genom sökningar med termer såsom 'somnambulism', 'sexsomni', 'sömnkörning' och 'sömninvänding' på internet. Dokumenten analyserades utefter det analysverktyg som användes för domarna. Detta

gjordes med avsikten att direkt kunna koppla hur den offentliga diskursen kring 'bevisbörda', 'expertutlåtanden' och 'normer kring omständigheterna' påverkat domstolarnas hantering av dessa. Således tydliggörs hur dokumenten blir en form av källa till rättsprinciperna, och hur domstolarna i praktiken tillämpar dessa.

4.3 Metodologiska överväganden

En kritisk diskursanalys som metodologiskt angreppssätt har ett antal begränsningar. Enligt Kristina Boréus och Charlotta Seiler Brylla (2018, s. 341) kan metoden inte säkerställa objektivitet eftersom ett kritisk förhållningssätt står i kollision med vetenskapens ståndpunkter om att vara objektiv. Det riskerar att forskare bekräftar förväntade maktstrukturer snarare än att låta materialet tala. Kritiker menar dessutom att metoden ofta saknar tydliga steg-för-steg-anvisningar för hur den kan genomföras vilket gör det svårt att bedöma resultatets tillförlitlighet (ibid.). Å andra sidan har studien, för att vara transparenta samt säkerställa tillförlitligheten, redogjort för vilket sätt metoden har tillämpats.

4.3.1 Validitet och reliabilitet

För att bedöma studiens kvalitet är det nödvändigt att förhålla sig till begreppen reliabilitet och validitet, både utifrån ett internt och externt perspektiv (Bryman 2018, s. 465; Lindstedt 2019, s. 115–116). Eftersom studien har en kvalitativ ansats med diskursanalys som metod är syftet inte att uppnå statistisk generaliserbarhet (Denscombe 2018, s. 422), utan snarare att uppnå teoretisk och analytisk stringens. Trots detta kan kvalitetskriterier anpassas och tillämpas även i en kvalitativ kontext.

Extern reliabilitet avser möjligheten för andra forskare att genomföra studien på nytt med liknande resultat (Bryman 2018, s. 465). För att möjliggöra detta har urvalsstrategin, ett stratifierat slumpmässigt urval, beskrivits ingående. Vidare har samtliga sökord, rättsdatabaser, urvalskriterier och sökprocesser redovisats transparent, vilket ökar möjligheten till replikerbarhet. Däremot är studien tidsbunden och behandlar normer och rättsliga resonemang som påverkas av samtida samhällsvärderingar och rättsläge, vilket gör det viktigt att en framtida replikation tar hänsyn till dessa föränderliga kontexter (ibid.). Intersubjektivitet säkerställer att olika personer kan göra samma studie

och komma fram till samma resultat. Detta kan möjliggöras genom att studien erhåller en tydlig transparens vilket gjorts i form av noga utvalda citat och exempel från det empiriska materialet (Bergström & Boréus 2018, s. 40–41). Därtill berör intern reliabilitet samstämmighet i tolkning och kodning (Bryman 2018, s. 465). Studien har genomförts av två författare som tillsammans utvecklat kategorier i en iterativ process. För att säkerställa samstämmighet i kodningen har diskussioner förts löpande kring tolkningar och bedömningar av det empiriska materialet. En dubbelkodning genomfördes dessutom för att kontrollera intrasubjektivitet. Denna process stärker den interna reliabiliteten (Bergström & Boréus 2018, s. 41).

Extern validitet syftar till huruvida resultaten kan generaliseras till andra kontexter (Bryman 2018, s. 466). Studien har inte haft som ambition att uppnå statistisk generaliserbarhet till hela det svenska rättssystemet. Mot bakgrund av de medvetna avgränsningar som gjorts såsom tidsperiod och brottstyper, är den externa validiteten begränsad. Samtidigt ger den en djupgående analysen av rättens språkbruk och normativa resonemang inom dessa specifika ramar ett viktigt bidrag till förståelse av hur juridiska aktörer hanterar sociala normer i samband med somnambulism. I detta avseende är studiens externa validitet att betrakta som god i relation till dess syfte.

Avslutningsvis rör intern validitet överensstämmelsen mellan teori, metod och empiri, med andra ord om studien undersöker det den avser att undersöka. Den interna validiteten stärks av att studiens analys är teoretiskt grundad i rättssociologiska perspektiv på normer, expertis och rättslig diskurs. Kodningsschemat har utformats med begrepp som är tydligt definierade och relevanta för syftet, vilket minimerar risk för feltolkning. Stringensen säkerställer att analysen fångar rättens normbaserade argumentation (Boréus & Kohl 2018, s. 81).

4.3.2 Forskningsetiska överväganden

Inför studiens genomförande har flera forskningsetiska aspekter beaktats. I enlighet med de principer Bryman (2018, s. 170–171) lyfter fram samt Vetenskapsrådet (2024, s. 62–64), innefattar dessa informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet.

Eftersom studien bygger på tings- och hovrättsdomar, vilka klassas som offentliga handlingar i enlighet med offentlighetsprincipen (Sveriges Domstolar 2024), har det inte funnits något behov av att inhämta samtycke från de individer som omnämns i domarna. Det har inte heller varit möjligt att informera dem om studien eftersom det inte förekommit någon kontakt mellan författarna och de berörda parterna. Det faktum att domarna är offentliga innebär visserligen en formell öppenhet, men aktualiserar samtidigt ett behov av särskild varsamhet i hanteringen av materialet, inte minst med hänsyn till ämnets känslighet.

Mot denna bakgrund har särskild vikt lagts vid att uppfylla konfidentialitetskravet (Bryman 2018, s. 170–171). Samtligt empiriskt material har endast varit tillgänglig för studiens två författare och har behandlats på ett konfidentiellt sätt. I resultatet och analysen benämns inte domarna med sina målnummer utan istället med neutrala beteckningar såsom 'D1' och 'D2'. Denna numrering har endast varit tillgänglig för författarna. Vidare har identifierbara uppgifter om de inblandade personerna, såsom namn, exakta åldrar eller platser, systematiskt anonymiserats. De enda uppgifter som redovisas är målnummer vid citering eftersom detta utgör en nödvändighet för att säkerställa att uppgifterna stämmer. Anonymisering är ett resultat av en medveten avvägning mellan att värna om individens integritet och samtidigt möjliggöra en meningsfull och begriplig analys utifrån studiens syfte.

5. Resultat

Nedan presenteras de centrala teman och diskursiva mönster som identifierats i offentliga publikationer och domar. Texterna har analyserats med stöd av ett analysverktyg som utvecklades i pilotstudien, med fokus på tre teman: 'bevisvärdering', 'normer kring omständigheterna' och 'expertutlåtanden', se figur 1. Analysen har därför inriktats på hur teman kommer till uttryck i texternas diskurser. Fynden har därefter organiserats utifrån Faircloughs (2013) tredelade modell för kritisk diskursanalys. I analysen kommer däremot diskurserna analyseras tillsammans eftersom de överlappar och interagerar med varandra. Att presentera domarna tillsammans, utan att skilja på om det är ett sexual- eller trafikbrott, var ett medvetet val i enlighet med studien syfte. Detta förankras i fokuset att analysera hur domstolen bedömer uppsåt i fall där den tilltalade invänder somnambulism, snarare än att genomföra en jämförande analys mellan brottskategorierna.

Det är viktigt att notera att alla teman inte förekommer i varje enskild dom eller publikation. Därför kommer varje rubrik enbart att behandla den empiri som bedömts ge tydliga och relevanta exempel.

5.1 Sociala strukturer

Fairclough (2013) menar att inom kritisk diskursanalys refererar sociala strukturer till abstrakta men reella delar av den sociala verkligheten. Språk, liksom andra semiotiska system, är en social struktur. På en högre analysnivå utgör det semiotiska inslaget i nätverk av sociala praktiker, det som kallas 'diskursernas ordning'. Detta är en social strukturering av semiotisk skillnad, en ordning av relationer mellan olika sätt att skapa mening. Därmed kommer den sociala strukturen på makronivå, vilket utgörs av de dokument/publikationer som utgör den rättsliga diskursen (se tabell 5), att redogöras för nedan.

Diagnosen somnambulism har på senare år blivit en utmaning i rättstillämpningen, framför allt i mål rörande sexualbrott. Åklagarmyndigheten publicerade en rättslig vägledning för domstolar år 2024, avseende hur domstolar bör bedöma i sexualbrott mot vuxna. I publikationen framhålls att det är domstolen som ansvarar för

uppsåtsbedömningen. Bedömningen ska enligt vägledningen ske med stöd i Högsta domstolens praxis, vilket belyser faktumet att domstolens avgörande ska baseras på en helhetsbedömning av gärningen, dess omständigheter och vad den tilltalade själv har uppgett. Expertutlåtanden kan vara ett stöd i denna process, men har inte en avgörande funktion i sig.

Liknande resonemang återfinns i Rättsmedicinalverkets publikation, framtagen på uppdrag av Åklagarmyndigheten. Syftet med publikationen var att utreda huruvida rättsmedicinalverket kunde bistå åklagare med expertis eller kunskap i somnambulismfall. Publikationen fastställer att det inte är möjligt att bistå eftersom det saknas forskning och resurser. Här konstateras att den vetenskapliga kunskapen om sexsomni samt tillförlitliga metoder för att juridiskt fastställa ett sådant tillstånd fortfarande är bristfälliga. Rättsmedicinalverket understryker dessutom att åklagaren har en skyldighet att framföra bevisning som gör invändningen om somnambulism obefogad, trots att det i praktiken är svårt att motbevisa ett tillstånd som definitionsmässigt bygger på omedvetenhet.

Åklagarmyndigheten publicerade en rapport 2015 där de rekommenderade att experter alltid skulle åberopas vid somnambulismfall. Rapporten upphävdes däremot 2023, vilket är det beslut denna studie används som empiri. Anledningen till upphävandet var att det kommit nya omständigheter och att ett kommande avgörande från Högsta domstolen gjort det otillräckligt att generellt förordna experter. Samtidigt meddelade myndigheten att en ny rapport planeras att publiceras under hösten 2025.

Utöver myndighetspubliceringar har även debattinlägg och politiska initiativ lyft frågan om rättsligt ansvar vid somnambulism. Sally Al-Najar, som är skribenten bakom de två domarbloggar som ingått i den rättsliga diskursen, betonar att diagnosen utmanar både rättsliga och samhällsliga normer om ansvar, kontroll och medvetenhet. Enligt Al-Najar väger domstolarna ofta in föreställningar om vad som anses vara ett 'normalt' beteende, exempelvis vid samlag, i sina bedömningar. Det juridiska blir därmed tätt sammanflätat med det moraliska: Hur mycket ansvar kan en individ tillskrivas för handlingar utförda i ett somnambult tillstånd?

Denna normativa dimension betonas även i rättspolitiska sammanhang. I motionen *Motverkande av sexsomni och somnambulism*, skriven av två partimedlemmar till Centerpartiet, önskades svar på hur domstolen ska arbeta för att motverka att dessa diagnoser används flitigt av allmänheten för att undgå straff. Enligt partimedlemmarna ska förövare alltid hållas ansvariga, oavsett om de varit sovande, alkohol- eller drogpåverkade. Att ens försätta sig i en situation där ett barn riskerar att bli utsatt för brott till följd av gärningspersonens sexsomni-diagnos beskrivs som 'oförsvarbart'. Liknande uppfattningar uttrycks av före detta riksdagsledamoten Ebba Hermansson, som i en skriftlig fråga till justitie- och migrationsministern undrar hur han tänkt motverka att diagnosen används som försvar. Hon kritiserar i sin fråga att det är 'djupt oansvarigt' när individer med kännedom om sin diagnos väljer att lägga sig bredvid potentiella offer. I sitt svar delar dåvarande justitieminister Morgan Johansson delvis denna bedömning och understryker att den som begått ett brott ska dömas och att brottsoffer har rätt till upprättelse.

5.2 Sociala praktiker

Domstolarnas resonemang kring bevisbörda och expertutlåtanden kan förstås på nivån social praktik enligt Faircloughs (2013) kritiska diskursanalys. Social praktik avser de bredare samhälleliga och institutionella strukturer som präglar hur diskurser formas och förstås. I detta fall återspeglar rättens hantering av expertutlåtanden inte enbart juridiska överväganden, utan också normer om vetenskaplig trovärdighet, maktrelationer mellan experter och rättens aktörer samt underliggande föreställningar om ansvar och medvetande.

I samtliga domar konstaterar domstolen det vara objektivt styrkt att brottet skett, men att det är åklagarens uppgift att motbevisa den tilltalades invändning om somnambulism. Vad som däremot skiljer resonemangen åt är frågan om bevislättnad ska föreligga. De flesta domstolarna nämner oftast ingenting om beviskravet eller åklagarens uppgift att motbevisa invändningen. I D5 uppmärksammar däremot domstolen å ena sidan svårigheterna att bevisa ett somnambult tillstånd men å andra sidan att detta inte innebär att bevislättnad ska gälla.

I kontrast till D5 resonerar domstolen i D7 och D17 att åklagaren bör ha bevislättnad med hänsyn till rådande bevissvårigheter. Således ska åklagarens bevisning motsvara vad som gäller i brottmål där nöd eller nödvärn åberopas. Domstolen kräver därför att invändningen om somnambulism kan ses som obefogad.

Däremot fastställde Högsta domstolen (D18) att den straffrättsliga betydelsen för somnambulism ska likställas med erforderligt uppsåt. Vidare betonas det att kraven på medvetande är låg och att det räcker att den tilltalade hade en basal grundförståelse om sammanhanget och sin omgivning. Resonemanget förs fram även i D19 som understryker att det endast gäller att den tilltalade haft någon grad av medvetenhet. I D20 belystes det att även om den tilltalades medvetenhetsgrad var nedsatt, är det osannolikt att hen skulle vara så omedveten om sammanhanget och omgivningen att hen under färden inte förstod att hen körde bil.

Något framträdande i flertalet domstolar är att Jerker Hetta, professor emeritus inom sömnforskning, deltagit som expertvittne. Hetta har givit snarlika utlåtande där han understryker möjligheterna att göra saker i sovande tillstånd, även om det anses ovanligt. Handlingar i sömnen beskrivs i regel som klumpiga, ohämmade och hårda. Hetta belyser ett antal aspekter att beakta vid bedömningen om somnambulism föreligger:

1. Bakgrundsfaktorer som den tilltalades historik samt familjehistorik av sömngång.
2. Uppvaknandet karaktär - plötsligt, förvirrat eller förknippat med minnesluckor.
3. Omständigheterna kring händelsen - handlandets karaktär och tilltalades förmåga att svara på frågor.

Vidare uppmärksammar Hetta att det finns faktorer som kan trigga somnambulism, som stress, uppjagad sinnesstämning eller sexuella anspänningar. I D7 ansåg Hetta bland annat alkohol, sexleksaker och fysisk närhet som potentiella triggers till att den tilltalade skulle begått gärningen i sömnen.

Det skiljer sig visserligen åt huruvida domstolen baserar sin bedömning gällande somnambulism på vad expertvittnet angett. I D15 refereras Hetta:

Hovrätten konstaterar att [...] agerande i sig inte avviker från vad som enligt Jerker Hetta är möjligt i ett sovande tillstånd. (B 9053-22).

[...] flera omständigheter som enligt Jerker Hetta kan utlösa sexsomni förelegat samtidigt, bl.a. har [...] legat tätt intill målsäganden och han har antagligen haft en viss grad av sömnbrist. Till detta kommer att man inte kan bortse från uppgifterna om [...] sömnstörningar och tidigare sömngångarbeteende eller uppgifterna om att hans mor och morfar har haft samma problem. Dessa uppgifter har betydelse eftersom de gäller sådana bakgrundsfaktorer som enligt Jerker Hetta talar för sexsomni. (B 9053-22).

Medan i andra domar resoneras det kring tillförlitligheten i expertutlåtanden. I D11, D14, D5, D9 och D2 reflekterade domstolarna över vilken information expertvittnen baserat sina utlåtanden på. Hetta hade bland annat grundat sitt utlåtande på uppgifter från förundersökningen eller efter samtal med den tilltalade. Diskussionerna mellan domstolarna varierade; D11 uttryckte att de inte såg anledning att ifrågasätta Hettas uppgifter, medan D2 ansåg att Hettas bedömning inte kunde ges avgörande vikt.

Ändå hänvisar ett flertal domstolar till expertutlåtanden. I D5 lyfter Hetta att sömngång vanligtvis inträffar inom de första 30 till 120 minuterna av sömn, vilket inte stämde överens med tilltalades agerande eftersom övergreppet inträffat flera timmar efter insomnandet. I D11 framhöll Hetta svårigheterna med att bedöma om agerandet skett i sömnen vid samtidig ADHD-diganos eller narkotikabruk. Utlåtandena låg till grund för domstolarnas slutsats att gärningen inte begåtts i sömnen.

Hovrätten anser mot bakgrund av Jerker Hettas vittnesmål och vad som i övrigt har framkommit att [...] han befunnit sig i ett sexsomnia-tillstånd är motbevisad. (B 5855-16).

Han har framfört att han lider av svår ADHD samt svårt cannabissyndrom i tidig remission, vilket även påvisats av ingivet psykologutlåtande. Dessa omständigheter medför en osäkerhet i bedömningen av huruvida han agerat i ett somnambult tillstånd eller inte. (B 2548-18).

Vad gäller agerandet före och efter händelsen anser hovrätten inte att det finns något som ger ytterligare stöd för att [...] hade uppsåt till den sexuella handlingen. Det har inte framkommit några omständigheter under kvällen före gärningen som talar för att [...] handlande var medvetet. Utredningen visar heller inte att [...] i samband med händelsen uttalade någonting eller att målsäganden då eller i något senare skede konfronterade honom med vad som hade hänt. Vidare finns det ingenting i [...] agerande efter gärningen som direkt talar för att han visste vad som hade skett på natten. (B 2940-24).

Emellertid ansåg domstolen i D18 att expertutlåtanden kan vara användbara, men att den slutgiltiga bedömningen bör göras av rätten.

Ett utlåtande av en sömnexpert eller annan utredning om somnambulism kan vara av värde. Sådan utredning kan tillföra kunskaper om hur sömntillstånd typiskt sett ser sig och sannolikheten för att

den aktuella gärningen har skett i sömnen. Ansvaret för den straffrättsliga uppsåtsbedömningen ligger dock alltid på rätten, med beaktande av den samlade utredningen i målet. (B 1504-22).

Domstolen i D13 ansåg att en bedömning av den tilltalades medvetenhetsgrad vid gärningstillfället krävde ett expertutlåtande. Eftersom ingen sakkunnig hade åberopats, hänvisade domstolen istället till andra rättskällor.

Det är dock inte möjligt för domstolen att, vid de helt särpräglade frågeställningar som gör sig gällande, utan yttrande från en sakkunnig göra en tillräckligt säker bedömning i ett enskilt fall av om en gärning har begåtts i sömnen eller inte. (B 9021-22).

Vidare beaktas även förekomsten av faktorer som kunnat utlösa sömngång och sömnstörningar, såsom stress, ny och ovan miljö samt i viss mån alkoholpåverkan och liknande. (Se bl.a. RH 2014:32 och Svea hovrätts dom den 29 januari 2020 i mål nr B 8835-19; jfr också Åklagarmyndighetens Rapport ÅM-A 2015/1229 Somnambulism - Om kunskapsläge, forskning och inhämtande av sakkunskap under förundersökning och rättegång. (B 9021-22).

Efter att Högsta domstolen avgjort ett fall rörande somnambulism, hänvisade även domstolen i D21 till detta i sin bedömning.

Högsta domstolen har i rättsfallet NJA 2024 s. 174 p. 7–8 gett uttryck för att rätten i en situation som denna ska göra en bedömning av den samlade utredningen i målet [...]. Vidare uttalas att ett utlåtande av en sömnexpert eller annan utredning om somnambulism (sömngång) kan vara av värde för att tillföra kunskaper om hur sömntillstånd typiskt sett ter sig och sannolikheten för att den aktuella gärningen har skett i sömnen. (Jfr även Högsta domstolens beslut i mål Ö 5485-19.) (B 2940-24).

Ett annat tolkningsstöd som domarna (17, 13) hänvisar till är Åklagarmyndighetens rapport ÅM-A 2015/1229. Rapporten avser att belysa vad forskningen säger om somnambulism samt hur åklagare, vid en sådan invändning, bör gå tillväga. D18 hänvisar till det tidsintervall rapporten anger som normalt, från att en individ somnat till att sömngång inleds.

Av den skriftliga utredningen framgår att det är möjligt för en person att utföra sexuella handlingar i sömnen (s.k. sexsomni, vilket är en form av parasomni). Vidare framgår att de flesta parasomnier förekommer under första natthalvan, ca 30–120 minuter efter insomnandet, att det är möjligt att kommunicera med en sovande person men att svaren ofta är diffusa eller s.k. förbisvar samt att problemen kan vara ärftliga. (B 12990-23).

5.3 Sociala händelser

Avsnittet om sociala händelser innefattar det Fairclough (2013) benämner som konkreta instanser som utgörs av mötet mellan sociala praktiker/strukturer och sociala aktörer. Det är enskilda tillfällen och texter (i en vid bemärkelse, inklusive skriftliga dokument, muntliga samtal) som utgör det semiotiska inslaget i sociala händelser. Detta avsnitt utgörs främst av hur domstolen använder särskilda ord eller formuleringar i bedömningen av somnambulism.

Domstolens språkliga formuleringar kring medvetenhet eller brist på sådan spelar en central roll i bedömningen av huruvida en gärning begåtts i ett somnambult tillstånd. Dessa uttryck synliggör mötet mellan rättsliga normer och sociala föreställningar om ansvar, medvetenhet och normalt beteende.

Domstolen återkommer till efterföljande kommunikation från den tilltalade som ett indicium på medvetenhet. Att be om ursäkt direkt efter gärningen eller i ett efterföljande SMS tolkas som uttryck för skuldmedvetenhet och därmed att den tilltalade var medveten vid tidpunkten för gärningen. I D15 bad den tilltalade om ursäkt direkt efter att målsäganden konfronterat hen och hade dagen efter skickat ett SMS för att återigen be om förlåtelse. Här tyder ord som 'typisk' och 'måste' på att andra potentiella förklaringar till handlandet kan uteslutas.

[...] reaktionen när målsägande konfronterade honom överensstämmer i och för sig inte med den reaktion som ska vara typisk för den som agerat i sömnen. (B 9053-22).

[...] beteenden med SMS-uppgifterna talar i viss mån för att [...] dels visste vad som hänt men även i viss mån för att han inte visste vad som hänt. Å andra sidan ber han om ursäkt för något han under förhandlingen uppgivit sig inte känna till, vilket måste framstå som något motsägelsefullt. (B 118-17).

Uttryck för skuld, såsom att vilja polisanmäla sig själv, gråta eller känna ånger eller oro över hur målsäganden uppfattade situationen, tolkas i flera fall (D11, D14, D5, D18, D3, D16) som att den tilltalade varit medveten om gärningen. Ytterligare indikation på att den tilltalade varit medveten ansågs vara när den tilltalade frågat målsägande om stämningen dem emellan var konstig eller hur händelsen hade upplevts av målsägande. I

D8 bedömde domstolen att den tilltalades kommentar till en vän, att hen var både glad och skuldmedveten över det som hänt, tydde på att den tilltalade hade varit vaken.

Domstolen beaktar även huruvida den tilltalade kan återberätta det som inträffat. I D19 framkom det att målsäganden hade frågat den tilltalade vad hennes far skulle tycka om det som nyss hade hänt. Den tilltalade hade då uttryckt att det vore roligt att höra vad målsägandens far skulle tycka om händelsen. Domstolen ansåg detta som tecken på medvetenhet eftersom den tilltalade förstod vad målsägande syftade på med "det där som nyss hände". På liknande sätt konstaterade domstolen i D9 att den tilltalades reaktion vid polisingripandet talade emot sömn eftersom hen hade varit införstådd med anledningen till gripandet. Följaktligen menade flera domstolar (D9, 20, 18, 3, 4) att om gärningen utfördes i ett somnambult tillstånd borde den tilltalade inte kommit ihåg händelsen.

[...] har lämnat detaljrika och sammanhängande uppgifter till [...] som inte är i linje med hans senare framförda invändning om bristande uppsåt. (B 2024-19).

Domstolen ser även till uppvaknandet. I flera domar (15, 11, 7, 6, 2, 1, 20, 12, 19, 18, 3, 4) fann domstolen att brist på minne i kombination med förvirrat eller desorienterat uppträdande talar för somnambulism. Vittnesmål beskriver ofta den tilltalade som frånvarande, oförstående om tid och rum eller chockad. I D7 ryckte den tilltalade på axlarna och undrade vad som hänt, medan den tilltalade i D13 var förvånad över att målsägande lämnat utan att säga hejdå, eftersom den tilltalade inte förstod att hen skulle gjort fel. I D20 upplevdes tilltalad förvirrad och ansågs av domstolen bete sig avvikande när hen, istället för att hjälpa till med olyckan hen orsakat, började rota i bilens baklucka. Detta talade därför för somnambulism.

Omständigheterna innan gärningen beaktas även av domstolen. I D17 uttalade sig tilltalad uppleva ångest samt behov av cigaretter innan gärningen, vilket domstolen ansåg peka på ett medvetet beslut att köra bilen. Denna slutsats framträdde även i D11, D8 och D9. Domstolen belyste faktumet att den tilltalade visat romantiskt eller sexuellt intresse för målsägande och tjatat om sex. I D11 hade tilltalad varit närgången mot målsägande vilka hade en familjerelation. Samma kväll bad den tilltalade målsäganden att sitta i hens knä, pratade öppet om sex med familjen och tog själv initiativet att sova i målsägandens rum.

[...] att vissa omständigheter som hänt före och efter händelsen talar emot [...] invändning. Han har berättat att han valde att sova i [...] säng för att han var för stor för luftmadrassen. [...] Tingsrätten anser att dessa omständigheter talar för att [...] önskade att vara nära [...] och låter sig inte förenas med att han agerat omedvetet (B 2548-18).

Det presenterades även i utredningen att den tilltalade hade konsumerat pornografiskt material som anspelade på sexuella relationer inom familjen. Varken Tings- eller Hovrätten fann dock detta vara av betydelse för frågan om den tilltalade varit sexuell intresserad av målsägande och därigenom att hen skulle varit vaken vid brottet.

Något framträdande domstolarna beaktar i bedömningen om den tilltalades medvetenhetsgrad, är om gärningen skett med försiktighet eller inte.

Han har inte på något sätt handlat klumpigt eller burdust vid handlingarna utan snarast mycket försiktigt och i det närmaste utstuderat. (B 1383-22).

I flertalet domar (15, 14, 11, 7, 5, 17, 13, 9) talas det om ett uträknat och målmedvetet handlande i form av uppmärksamhet, avancerade rörelser, positionsbyte och tillfogande av smärta. I D9 är det framträdande hur uppmärksamhet och målmedvetet handlande beaktas i domstolen. Tilltalad försökte ta sig förbi målsägandens pojkvän, gå mot målsäganden för att sedan försiktigt börjat smeka målsäganden, något domstolen ansåg vara ett medvetet handlande. I D15 påtalades ett långdraget händelseförlopp där tilltalad både stängt av målsägandens alarm, knäppt upp hennes bh och infört sina fingrar hårt i målsägandens underliv. Därtill har den tilltalade lyft upp målsäganden på sig själv och när alarmeret ringde rullade hen ner målsäganden.

Den aktuella gärningen har innefattat såväl vaginalt som analt samlag samt medfört smärta och långvariga komplikationer. (B 747-18).

Det har varit fråga om flera tag om målsägandens hals, införande av fingrar, slag på hennes rumpa och förflyttning av henne för det sexuella umgänget. (B 9021-22).

[...] beskrivit att [...] var uppmärksam på de ljud och rörelser som gjordes av [...] som befann sig i samma rum. Även detta talar för att [...] agerat medvetet. (B 2548-18).

Domstolen återkommer ofta till att ett uträknat eller komplext beteende talar emot somnambulism (D9, 16, 12, 20, 4). I D20, D12 och D18 framhålls långa körsträckor,

trafikmässiga beslut och manövreringar som tecken på medvetet agerande. I D4 ansågs den tilltalades körning, delvis i mötande körfält och av vägen, tyda på samma sak.

Tingsrätten har svårt att se hur det skulle vara möjligt att påbörja ett vaginalt samlag bakifrån i en situation där båda parterna sover. [...] och det har gjort ont vid inträngandet måste mannen dessutom ha använt en avsevärd kraft. Enligt tingsrättens mening talar dessa förhållanden starkt mot att [...] skulle ha sovit när han trängde in med sin penis i [...] vagina. (B 1196-15).

I D5 noterade domstolen att den tilltalade, under två separata övergrepp, sagt "god morgon" till målsäganden. Kommunikation och kroppsspråk är återkommande faktorer i domstolens bedömning. I D17, D8, och D9 framhåller domstolen att den tilltalade uppfattades som vaken, kommunicerade med tydliga svar och visade tecken på vakenhet, exempelvis genom att blunda eller kisa. Sådana beteenden anses inte förenliga med ett sömntillstånd.

[...] har berättat att [...] sade god morgon i hennes öra medan han trängde in i henne. [...] har uppgett att han kan ha sagt något, men att han inte minns säkert. [...] han har uppgett att han kan ha sagt god morgon till målsägande A, när han i en liknande situation hade samlag med henne. Om [...] har sagt god morgon till målsägande B när han trängde in i henne har han uppenbarligen varit vaken när samlaget inleddes. (B 1196-15).

Domstolen lyfter även omständigheter som talar för att den tilltalade sov. I D13 nämns att ingen kommunikation förekom vid övergreppet, och i D21 beskrivs handlingen som snabb och klumpig.

Det framgår av hennes berättelse att det under det skede då övergreppet har ägt rum inte förekommit någon kommunikation mellan henne och [...]. (B 9021-22).

Utöver handlingskomplexitet och kommunikation väger domstolen in klädsel som en indikator på medvetenhet. Bedömningen sker utifrån samhälleliga normer om vad som är rimligt att bära i vaket tillstånd. I D2 bar den tilltalade endast trosor, nattlinne, en kappa och uggs utan strumpor, vilket vänner uppfattade som avvikande från hens normala beteende. I D12 körde den tilltalade bil i nattlinne och ytterskor utan strumpor vilket hen uppgav vara något hen aldrig skulle göra i vaket tillstånd. Även i D10 körde den tilltalade i pyjamas och tofflor, och hade dessutom lämnat barnen hemma utan tillsyn, vilket domstolen tolkade som ett möjligt tecken på somnambulism. I D18 betonades att tilltalad bar samma kläder som vid sänggåendet och saknade mobil, ID-handlingar och

pengar, omständigheter som sammantaget ansågs avvika från ett typiskt, medvetet handlande.

Hon måste ha tagit bilen i sömnen eftersom hon aldrig skulle ge sig ut med så lite kläder på sig i vaket tillstånd. Hon hade endast trosor, ett linne och en kappa på sig. På fötterna hade hon ett par stövlar (Uggs). (B 2490-15).

[...] aldrig tidigare hänt att hon kört bil i pyjamas och tofflor. [...] berättat att hon inte hade någon anledning att ge sig av hemifrån på natten och att hon aldrig skulle lämna sina barn ensamma utan barnvakt. (B 9261-18).

Detta avsnitt visar hur domstolars hantering av somnambulism i brottmål påverkas av rättsliga, medicinska och samhälleliga normer. Genom Faircloughs (2013) diskursteori framträder rätten som en social praktik där expertkunskap, ansvarsideal och beviskrav samspelar. Domstolar gör olika bedömningar av uppsåt och trovärdighet och invändningen om sömngång behandlas inte enhetligt. Expertutlåtanden väger tungt men är inte avgörande, och rättsliga vägledningar uttrycker försiktighet kring somnambulism. Samtidigt finns en tydlig offentlig och politisk diskurs som kräver att ansvar utkrävs även vid påstått omedvetet agerande. Därtill är de specifika orden såsom 'helhetsbedömning', 'typisk', 'måste', 'är i linje med', 'låter sig inte förenas med', 'aldrig', 'talar för' och 'motsägelsefullt', viktiga i domstolens resonemang eftersom normer (re)konstrueras, ges mening och utesluter andra rimliga förklaringar till en specifik händelse.

6. Analys

För att strukturera analysen har den delats in i två övergripande rubriker som speglar studiens två huvudsakliga perspektiv. Dels ett perspektiv med fokus på normer, föreställningar och juridisk medvetenhet, dels ett perspektiv som belyser expertisens och vetenskapens roll i rättens beslutsfattande.

6.1 Rättsliga diskursens påverkan på domstolens uppsåtsbedömning

Sammantaget går det att konstatera att det är huvudsakligen Åklagarmyndighetens beslut att upphäva tidigare rapport, Rättsmedicinalverkets utredning samt Åklagarmyndighetens rättsliga vägledning som inom den rättsliga diskursen påverkat domstolarnas tillämpning av 'bevisbördan, 'expertutlåtanden och 'normer kring omständigheterna' i praktiken.

Den rättsliga diskursen om somnambulism i svenska domstolar uppvisar en tydlig förskjutning över tid, från initial osäkerhet och vetenskapligt beroende till ett mer normativt och rättsautonomt tolkningsparadigm. Med hjälp av Ronald Dworkins (1963) teorier om rättens struktur och domarens roll, samt Sheila Jasanoffs (2018) syn på domstolen som epistemologisk grindvakt, kan denna förändring förstås som en omformulering av både rättslig auktoritet och kunskapens plats i domstolens praktiker.

Före Högsta domstolens avgörande 2024 i Dom 18 kännetecknades rättstillämpningen av ett tydligt beroende av expertutlåtanden, samtidigt som fler institutioner, såsom Rättsmedicinalverket, pekade på brister i den vetenskapliga kunskapen kring somnambulism. Å ena sidan fanns en rådande konsensus kring bristande forskning på området men å andra sidan delade domstolarna en gemensam bild av vad som anses vara normativt beteende vid sömngång. Detta bedöms vara intressant eftersom rådande forskning tydligt belyser att de sömnstudier som genomförts inte kan anses vara representativa, eftersom studierna baseras på ett begränsat antal deltagare (Cramer Bornemann et al. 2019, s. 1059; Grøndahl et al. 2018, s. 499; Idir et al. 2022, s. 6; Mohebbi et al. 2018, s. 83–85). Därigenom kan det antas att den rättsliga diskursen uttryckte en form av epistemisk ambivalens, där domstolar, åklagare och experter rörde sig i ett osäkert fält utan tydlig vägledning. Denna epistemiska ambivalens stöds även av

medicinsk och rättspsykiatrisk forskning, som pekar på att somnambulism är ett diagnostiskt utmanande tillstånd. Studier visar att diagnosen ofta vilar på subjektiv anamnes och att objektiva testinstrument saknas (Holoyda et al. 2021, s. 203–209; Mohebbi et al. 2018, s. 83–85). Detta undergräver möjligheten att skapa rättslig förutsägbarhet på vetenskaplig grund. Resultatet blev en diskurs där gränsen mellan juridisk bedömning och vetenskaplig tolkning blev flytande, där frågor om uppsåt och medvetenhet blev föremål av ad hoc-lösningar, där domstolen fattar beslut från fall till fall utan en fast vägledning.

Domstolarnas hantering av somnambulism före Högsta domstolens avgörande kan förstås som en rättslig praktik som rörde sig i ett kunskapsteoretiskt gränsland. I en situation där vetenskaplig evidens var otillräcklig, blev domstolen tvungen att agera som det Jasanoff (2018, s. 15–16) kallar en epistemologisk grindvakt, den instans som avgör vilken vetenskaplig kunskap som tillåts översättas till juridiska kategorier, och på vilket sätt detta sker. Men som Jasanoff (2018) påpekar sker denna översättning inte i ett vakuum utan den styrs av domarnas kollektiva kulturella föreställningar, deras 'sunda förnuft', vilket ofta ligger under nivån för explicita resonemang. Domstolar bör tolka och tillämpa rätten i enlighet med principer som gör rättssystemet koherent över tid, även i svåra fall där det saknas tydliga regler (Dworkin 1963, s. 625–626, 632, 634). Men i somnambulismmålen framträder istället en diskurs där rättstillämpningen vilar på vad som betraktas som ad hoc-lösningar, beslut grundade i fallspecifik pragmatism snarare än i en genomgående principstruktur. Detta pekar på en form av spänning där domstolen åberopar en slags normativ intuition (vad som *bör* vara medvetet handlande), men utan att denna intuition är förankrad i vare sig stabil vetenskaplig kunskap eller i ett konsistent principbaserat rättsligt ramverk. Här ges en tydlig parallell till den svenska och norska rättsapparaten, där det är åklagarens uppgift att motbevisa invändningen om somnambulism, ett förfarande som förutsätter tydlig och trovärdig expertbevisning (Grøndahl et al. 2018, s. 498, 507). I brist på sådan evidens uppstår ett tolkningsutrymme där domstolen tvingas förlita sig på vardaglig rationalitet snarare än principstyrd rättstillämpning (Dworkin 1963, s. 632, 635–636; Jasanoff 2018, s. 25).

Detta tyder på att domstolen inte enbart agerade som grindvakt gentemot vetenskapen, utan kan också ses som tolkare av kulturella och moraliska föreställningar om ansvar, där

juridikens beroende av externa expertkunskaper utmanade möjligheten till rättslig koherens. Där Dworkin (1963, s. 629, 632) förespråkar rättsliga beslut som uttryck för den bästa möjliga tolkningen av rättens moral och struktur, innebar det epistemiska vakuum som omgav somnambulism att domstolar istället fick navigera genom osäkerheten med stöd av vardaglig rationalitet, en process som Jasanoff (2018, s. 25) menar riskerar att maskera subjektiva antaganden som objektiv juridik.

Åklagarmyndighetens rapport 2015 rekommenderade regelmässigt användande av expertutlåtanden i mål där sömngång åberopades, vilket tydliggör en rättsstrategi som vilar på extern vetenskaplig auktoritet. Beslutet att upphäva denna rapport 2023 vittnar om en förändrad institutionell hållning till expertisens roll i dessa mål. Den tidigare rekommendationen att alltid åberopa expert vittnade om ett förtroende för att vetenskap kunde bringa klarhet i frågan om medvetenhet. När denna hållning överges, med hänvisning till nya rättsliga omständigheter och ett väntat avgörande från Högsta domstolen, kan det tolkas som en indikation på att rättsväsendet rört sig mot en mer rättsdogmatisk och självständig bevisvärdering, där domstolen tar en mer aktiv roll som epistemologisk grindvakt i Jasanoffs (2018) mening. Den institutionella förskjutning som Åklagarmyndighetens upphävande av 2015 års rapport innebär kan förstås i ljuset av Grøndahl et al. (2017, s. 503) som framhåller att expertutlåtanden visserligen är centrala men inte bindande. Domstolen stärker således sin autonomi genom att aktivt välja hur vilken vikt dessa ska tillmätas, vilket också kan ses som en tillämpning av Dworkins (1963, s. 629, 632) idé om domaren som den som formulerar den bästa tolkningen av rättens moral.

Den rättsliga vägledningen kring sexualbrott mot vuxna från Åklagarmyndigheten 2024 och Högsta domstolens avgörande i D18 tyder på att rättsapparaten har rört sig mot en mer standardiserad tolkning av somnambulismens rättsliga relevans. Myndigheten konstaterar att det är domstolen som ytterst ska bedöma uppsåt, där expertutlåtanden kan vara vägledande, men inte avgörande. Något som tidigare forskning även pekar på, att expertutlåtanden kan vara vägledande och i särskilda fall vara avgörande men att domstolen inte ska vara bundna till dessa (Grøndahl et al. 2017, s. 498–499, 503). Detta förstärker domstolens roll som epistemologiska grindvakter eftersom det inte är

vetenskapen som avgör skuldfrågan, utan hur domstolen väljer att översätta, filtrera och integrera vetenskaplig kunskap inom ramen för rättsliga normer.

I domarna som kommit efter Högsta domstolens avgörande (D18-D21) åskådliggörs denna grindvaksroll på ett tydligt sätt. Genom att fastslå att det räcker med någon grad av medvetenhet för att uppsåt ska anses föreligga, och att även nedsatt medvetande inte utesluter straffrättsligt ansvar, sätter domstolen en ny rättslig normativ ram. En slags 'lägsta nivå' för vad som utgör tillräcklig medvetenhet. Detta innebär att domstolen förflyttar bedömningen från en vetenskaplig grundad förståelse av sömngångens kognitiva tillstånd, till en juridisk konstruktion av ansvar, där vardagliga föreställningar om vad en individ 'borde' förstå ofta spelar in.

Vidare blir Jasanoffs (2018, s. 15, 25) begrepp om det rättsliga 'sunda förnuftet' centralt. Domstolen framstår inte längre som passiv mottagare av vetenskaplig sanning, utan som en aktiv producent av epistemisk ordning, som definierar vad som räknas som giltig kunskap och relevant medvetandenivå. Detta är tydligt i D20, där domstolen resonerade att det är osannolikt att den tilltalade inte förstod att hen körde bil, ett antagande som snarare bygger på kulturella och kollektiva föreställningar om normalt beteende än på faktisk vetenskaplig evidens om kognitiv funktion under somnambulism.

I ljuset av Dworkins (1963) teori om rättens integritet kan detta tolkas som ett försök att stabilisera rättstillämpningen genom att skapa enhetliga principer för hur somnambulism ska bedömas. Genom att sätta en gräns för vad som krävs för uppsåt, kan rätten minska osäkerheten och behovet av hoc-lösningar. Men denna normalisering sker till priset av en förskjutning från vetenskaplig försiktighet till juridisk förenkling, där rätten riskerar att förminska de svårigheterna med att bevisa eller motbevisa ett somnambult tillstånd. Men en kritisk läsning av Dworkins rättsfilosofi visar att detta kanske inte fångar hela bilden av domarnas rättsliga resonemang. Enligt Dworkin (1963) bygger rättsprinciper på offentliga, rättsligt förankrade normer som domarna förväntas använda för att skapa en koherent och rättvis tolkning av lagen. Dessa principer är inte samma sak som vardagliga sociala normer eller allmänna föreställningar, de är snarare normer som har stöd i rättssystemets struktur och historia och som ofta uttryckt i prejudikat, lagtexter och juridisk doktrin.

Om vi tillämpar detta på somnambulismmålen kan det argumenteras att domarna trots allt har arbetat utifrån sådana rättsprinciper, även om det inte alltid framstår tydligt i de enskilda domarna. Till exempel kan principen 'hellre fria än fälla', som är väl etablerad i straffrätten och rättssäkerheten, ha varit vägledande för att hålla beviskravet högt i mål där vetenskaplig evidens är osäker. Denna princip är en rättsprincip som uttrycker ett skydd för den enskilde och en försiktighet med att döma någon utan tillräckligt starkt bevismaterial.

Domarbloggarna såväl som motionen *Motverkande av sexsomni och somnambulism* uppmärksammar även att brottmål där somnambulism åberopas utmanar de rättsliga och samhällseliga normerna kring ansvar, kontroll och medvetenhet. Förövare ska enligt dem alltid hållas ansvariga, oavsett om det varit en fråga om den tilltalade sovit, varit påverkad av alkohol eller droger. Även om dessa åsikter skulle vara allmängiltiga bland samhället hade det inte spelat roll för rättstillämpningen av sådana brottmål. I enlighet med Dworkin (1963, s. 625–626, 632, 634) vore det en missuppfattning att rättsliga beslut enbart beror på domarens personliga åsikter. Det har ingen betydelse för vad antingen samhället eller domarnas personliga åsikter är eftersom alla brottmål ska utredas utifrån allmänt erkända rättsliga principer, och inte enbart på personliga preferenser. I skenet av detta har alltså den rättsliga diskursen kring denna aspekt inte påverkat domstolens rättstillämpning (ibid.).

6.2 Domstolarnas användning av samhällseliga normer och expertvittnen

Särskilt framträdande i brottmål där den tilltalade åberopar somnambulism som förklaring till dess handling är att domstolarnas rättstillämpning inte är en mekanisk process. Eftersom somnambulism är ett icke-normativt tillstånd, krävs det därför att domstolarna behöver förstå, tolka och därigenom producera kunskap kring diagnosen, vilket domstolarna gör i ljuset av sociala normer och kulturella förväntningar. Följaktligen tar domstolen avstamp i både implicita och explicita normsystem som tolkningsram för att avgöra huruvida den tilltalade var (o)medveten vid brottstillfället.

Ett återkommande inslag i flera domar är hur domstolen fäster vikt vid den tilltalades beteende efter gärningen. Att be om ursäkt, uttrycka ånger, eller att självmant vilja polisanmäla sig själv, ses av domstolen som indicier på skuldmedvetenhet. Domstolen tolkar alltså inte dessa handlingar enbart som faktiska utsagor, utan laddar dem med betydelse i relation till vad domstolen menar vore vara ett ' normalt' mänskligt reaktionsmönster om någon var medveten om att den gjort fel. Detta går hand i hand med Ronald Dworkins (1963) teori. Enligt Dworkin (1963, s. 635) går brottmål där gällande rätt inte erbjuder en entydig lösning under hans begrepp 'svåra fall' och enligt honom tvingas därför domstolen använda sig av moraliska och samhällseliga värderingar som rättskällor. Domstolen tolkar och tar sålunda avstamp i hur allmänheten skulle reagera eller bete sig om de var införstådda med att de gjort fel.

Att den tilltalade i ett av rättsfallen hade frågat målsägande efter övergreppet huruvida stämningen var konstig dem emellan, ansåg domstolen också vara ett tecken på skuldmedvetande. Ett sådant beteende ansågs gå i linje med hur allmänheten skulle agera om de var införstådda med vad som hänt, förstått att de skadat någon och därefter vill säkerställa att motparten är okej. Detta menade domstolen därför måste betyda att även den tilltalade var införstådd med vad den gjorde, vilket i sin tur betyder att den tilltalade hade varit vaken vid brottstillfället.

Domstolens resonemang kring klädsel är ytterligare ett exempel på denna normbaserade bedömning. I flera avgöranden har rätten fäst vikt vid hur den tilltalade var klädd i samband med den påstådda gärningen. I mål D12 konstaterades att den tilltalade hade lämnat hemmet iförd nattlinne och tofflor, och i D18 att tilltalade lämnat viktiga personliga tillhörigheter såsom ID-handlingar, mobiltelefon och pengar. Dessa omständigheter tolkas som stöd för att gärningen skett under sömn eller i ett omedvetet tillstånd eftersom det dels avviker från sociala normer om vad en person anses ha på sig när den ska sova, dels att det avviker från hur en vuxen borde klä sig när den lämnar huset. Dessa resonemang förutsätter en rättslig (re)konstruktion av det 'normala subjektet' och att en person som är medveten tar rationella beslut, såsom att klä sig på ett visst sätt när man lämnar hemmet, eller att ta med sig nödvändiga tillhörigheter. Oavsett vilken tid på dygnet är det normativt att om du har ärenden eller någonstans att vara, klä sig respektabel. Det anses sålunda onormalt att lämna huset i pyjamas om man är vuxen. Ytterligare en norm som domstolen använder för att förstå huruvida den

tilltalade var sovande eller inte, är könade normer. Domstolen menade till exempel att en tilltalad, som var kvinna, hade lämnat barnen hemma utan barnvakt. Här speglas hur domstolen använder könade normer, det vill säga vad som anses normalt beteende för kvinnor, för att skapa förståelse.

Det normativa idealet blir således en måttstock för avvikelse, där det onormala (att lämna hemmet i underkläder eller tofflor) fungerar som indikator på att personen sov. Härigenom uppstår en cirkulär logik, eftersom beteendet inte är normalt, måste det ha orsakats av något icke-normalt, som att personen var sovande.

I förlängningen pekar detta på att domstolen konstruerar bevisvärderingar i ett slags intersubjektivt rum där föreställningar om det 'normala' fungerar som tolkningsnycklar. Dessa föreställningar är dock inte rättsligt kodifierade, utan hämtas från bredare samhälleliga normer och kulturellt betingade föreställningar om hur en rationell, medveten individ beter sig. Dworkin (1963, s. 365) skulle sannolikt hävda att detta illustrerar hans poäng om att rättsliga avgöranden i svåra fall inte kan ses som mekanisk rättstillämpning. Snarare är det ett uttryck för en dygdetik där domaren måste väga rättens principer mot moraliska ideal i samhället.

Särskilt intressant aspekt är också att domstolarna grundar sina resonemang, och därigenom deras bedömning om den tilltalade agerat under somnambult tillstånd eller inte, på vad som anses vara ett allmängiltigt normalt respektive onormalt beteende, men också på vad expertutlåtande säger. Grøndahl et al. (2017, s. 498–499) visar att domstolar i Sverige är beroende av sakkunniga i fall som rör somnambulism eftersom detta ligger utanför rättens kompetensområde. Jerker Hetta är det expertutlåtande som förekommer mest frekvent bland domstolarna och uppmärksammar i samtliga domar han gör ett utlåtande i, att den tilltalade ofta har familjehistorik av sömngång, uppvaknandet är förvirrat och oftast kan personen i fråga inte svara på frågor. Särskilda faktorer, som stress, alkohol och droger kan också trigga en person att agera i sömnen. Hettas utlåtande stämmer också överens med vad tidigare forskning anser vara ett normalt beteende för någon som handlar under sömn (Castelnovo et al. 2024, s. 8; Grøndahl et al. 2017, s. 509; Holoyda et al. 2021, s. 203; Idir et al. 2022, s. 1; Idzikowski & Rumbold 2015, s. 177; Organ & Fedoroff 2015, s. 4).

Dessa utlåtande blir således den tolkningsram domstolarna utgår från. Detta går i linje med Jasanoff (2018, s. 15, 25) som menar att domstolen förmedlar ett kulturellt 'sunt förnuft' när vetenskaplig kunskap integreras med expertisen i juridiken. Detta blir synligt när domstolarna i sina bedömningar om den tilltalade varit vaken eller inte refererar till vad expertutlåtande sagt är ett normativt beteende för någon som handlar under sömn. Till exempel lyfte Hetta i D5 att sömngång ofta inträffar inom de första 30 till 120 minuterna av sömncykeln. Eftersom den tilltalade i fallet snarare hade påbörjat övergreppet flera timmar efter vederbörande somnade, ansåg domstolen därför att det var klart att den tilltalade inte begått gärningen sovandes. Domstolens 'sunda förnuft' upprätthåller genom dessa resonemang gränsen mellan lekman och expert.

Å andra sidan finns det domstolar som trots den information expertutlåtanden tillhandahåller, anser att utlåtandet snarare är en sannolikhetsbedömning och därtill inte ska tillmätas någon betydelse. I huvudsak menar domstolarna i dessa fall att det beror på att Hetta endast baserat sin bedömning på förhör som hållits med tilltalade under förundersökningen, alternativt pratat i telefon med den tilltalade. Detta lyfter också tidigare forskning som delar bilden av att bedömning av dessa fall i regel grundar sig på självrapporterade uppgifter. Detta riskerar att expertvittnen godtar en falsk berättelse från tilltalad som endast försöker undvika rättsligt ansvar (Beach & Soliman 2010, s. 601). I linje med Jasanoffs teori (2018, s. 15) blir domstolarna återigen en epistemologisk grindvakt som själva kan bestämma vilka expertutlåtande som kan anses vara relevanta och därigenom ligga till grund för domstolens egna bedömning. Domstolens roll som epidemiologisk grindvakt yttrar sig även i när Högsta domstolen (D18) belyser faktumet att expertutlåtande kan vara relevanta att använda, men att det alltid är rätten som bär ansvaret för den slutgiltiga bedömningen.

Hetta uppmärksammar emellertid att en person som begår övergrepp i sömnen ofta innefattar ett hårt, ohämmad och klumpigt handlande. Domstolens resonemang tog i ett flertal fall avstamp i detta utlåtande och menade att eftersom det var en fråga om försiktighet, avancerade rörelser och byte av position kunde det inte röra sig om ett samlag som begåtts under sömn. Det går å andra sidan att analysera faktumet att expertutlåtanden också baserar sina bedömningar på vad som anses vara ett normativt samlag. Detta stämmer även överens med den rättsliga diskursen där domarbloggarna

uppmärksammar att sociala normer kring ett normativt samlag spelar roll i domstolens bedömning. Om den tilltalade hade haft sex hårt och kraftigt indikerade det alltså mer på att den tilltalade begått det i sömnen, men där utgår expertvittnen från att det inte tillhör det normala att ha hårt sex även om man vore medveten. Därav går det att kritisera huruvida expertutlåtande kan anses, enligt Jasanoffs (2018), mening som vetenskaplig kunskap när de i sig också baserar sitt utlåtande på samhällliga normer.

I förlängningen pekar detta på att domstolen konstruerar bevisvärderingen i ett slags intersubjektivt rum där föreställningar om normalitet, ansvar och medvetande samverkar med rättens normativa ramverk. Domstolens bedömningar vilar därmed inte enbart på expertutlåtanden eller rättsdogmatik, utan även på kulturellt förankrade antaganden om hur människor förväntas bete sig i vaket tillstånd. Denna form av normstyrd rättstillämpning innebär att bevisvärderingen i praktiken sker i skärningspunkten mellan juridik, vetenskap och samhällliga föreställningar, där det normativa 'sunda förnuftet' utgör ett bärande element.

Sammantaget visar analysen att domstolens uppsåtsbedömning i mål där somnambulism åberopas inte kan förstås isolerat från det rättsliga sammanhangets epistemologiska och normativa strukturer. Snarare framträder en komplex beslutsprocess där juridisk integritet, kulturella normer och vetenskaplig osäkerhet samverkar. Domstolens roll som epistemologisk grindvakt blir central i detta sammanhang. Det är inte bara en fråga om att väga bevis, utan om att definiera vad som överhuvudtaget räknas som relevant och trovärdig kunskap i bedömningen av medvetenhet och uppsåt. I denna process får domstolen inte bara tolka lagen, utan även tolka människan.

Det är däremot tydligt hur domstolen, i trafik- och sexualbrottsmål, använder sig av föreställningar om vad som utgör 'normalt' beteende, men dessa normer tar sig uttryck på olika sätt beroende på brottstyp. I trafikbrottsmål fokuserar rätten ofta på omständigheterna före gärningen. Exempelvis vad för klädsel den tilltalade bar, hur fordonet framfördes och om situationen avvek från vad som anses vara normalt trafiksäkert beteende. Detta antyder en förväntan på att individer ska agera rationellt och förebyggande i trafiken. I sexualbrott ligger fokus däremot ofta på beteenden efter den påstådda gärningen. Här används normföreställningar för att tolka exempelvis om den

tilltalades agerande stämmer överens med vad som förväntas av någon som varit medveten eller ej vid gärningstillfället. Detta kan visa sig i ånger, att be om ursäkt eller hur språkbruket varit efter händelsen. Rätten blir således inte enbart en plats för juridisk prövning, utan också en arena där sociala normer om känslor, kroppar och ansvar reproduceras och ges rättslig betydelse.

Genom det resultat som belysts i tidigare avsnitt, har vi uppmärksammat att en kategori av samhälleliga normer som genomsyrar domstolens bedömning är könade normer. Detta visar sig bland annat, som tidigare nämnt, i D10 där en kvinna lämnat barnen hemma utan barnvakt vilket ansågs vara olikt henne och hennes moderskap. Trots att vi befinner oss i ett samhälle där jämlikhet och objektivitet är juridiska ideal, visar ovan analys hur könade normer fortfarande genomsyrar rättstillämpningen, om än under ytan. Även om det sker i ett språk och en retorik som försöker vara objektiv och neutral, finns det underliggande ideologiska mönster som döljs i hur domstolen skriver och formulerar sig. Bland annat använder sig domstolarna av en juridisk språkdräkt som framstår som strikt saklig och opartisk, men som i själva verket maskerar hur normer om kön och sexualitet påverkar deras bedömningar. Genom att fokusera på 'objektiva' bevis och expertutlåtanden döljer de hur sociala normer om vad som är 'normalt' manligt och kvinnligt beteende påverkar tolkningar av uppsåt och ansvar.

Trots att det är 2025 och samhället utvecklats, dyker fortfarande gamla könsstereotyper och binära normer upp i domstolarnas resonemang. Det handlar ofta om att kvinnors och mäns beteenden och reaktioner förväntas passa in i traditionella mönster, exempelvis att kvinnor ses som mer känslomässiga och sårbara, medan män förväntas ha större kontroll eller ansvar. Detta påverkar hur de bedömer trovärdighet och ansvar, särskilt i mål som rör sexualbrott och beteenden utanför normen, som med somnambulism. Vi menar på att detta pekar åt att domstolarnas agerande speglar en juridisk och samhällelig ideologi som fortfarande upprätthåller patriarkala strukturer, där mäns och kvinnors roller och ansvar är tydligt könskodade, med där detta förpackas i ett språk om rättvisa och objektivitet.

Slutligen visar studiens resultat att domstolarnas rättstillämpning före 2024 var inkonsekvent. I vissa fall fäste domstolen vikt vid expertvittnens utlåtanden, medan i andra fall gjorde egna bedömningar. Däremot framkommer det att samhälleliga normer,

såsom könsrelaterade föreställningar, vetenskapliga tolkningar och rättsliga principer återkommande genomsyrade domstolarnas resonemang. Högsta domstolens avgörande 2024 kan tolkas som en möjlig kursändring där man tydligt markerade ett avståndstagande från en alltför stark tilltro till expertvittnen. I stället betonades vikten av att domstolen självständigt bedömer uppsåt utifrån brottets konkreta omständigheter. Enligt vår tolkning innebär detta att även om användningen av expertvittnen framöver kan komma att minska, kommer samhälleliga normer fortsatt att utgöra en grundläggande del i rättens uppsåtsbedömning. Resultatet överensstämmer i stora drag med tidigare forskning. Studier har visat att domstolar ofta betraktar expertvittnen som nödvändiga i fall där teknisk eller medicinsk expertis krävs. Detta medför att expertens subjektiva tolkning får en central roll i rättens bedömning (Grøndahl et al. 2017, s. 498–499, 503; Holoyda et al. 2021, s. 205, 209). Samtidigt finns i forskningen även stöd för Högsta domstolens mer kritiska hållning till expertvittnens inflytande. Forskare har lyft behovet av strukturerade trovärdighetsanalyser och krav på vetenskapligt förankrade metoder vid bedömningen av sådana utlåtanden (Beach & Soliman 2010, s. 601; Castelnovo et al. 2024, s. 7). Det som särskiljer denna studie från tidigare forskning är däremot att den belys en specifik rättsutveckling där rättens förhållningssätt till expertutlåtande förändrats över tid i Sverige. På så sätt tillför studien ett unikt perspektiv och bidrar med ny kunskap om hur domstolars hantering av komplexa medicinska och rättsliga frågor kan förskjutas i takt med rättspraxisens utveckling.

De teoretiska angreppssätt som studien använts sig av kompletterar varandra på så sätt att Dworkin (1963) visar hur domstolen tar sig utanför den juridiska gränsen och använder andra rättsprinciper. Medan Jasanoff (2018) visar hur domstorna fyller detta handlingsutrymme genom att omvandla medicinsk kunskap till att skapa sig en förståelse för om den tilltalade var vaken eller sov. Samtidigt finns det en teoretisk spänning mellan dem, där Dworkin (1963) menar att när domstolen blir presenterade med ett 'svårt fall' ska domaren inte falla tillbaka på subjektiva bedömningar. I stället bör domaren tolka de rättsprinciper som finns. Domstolens inkonsekventa hantering av expertvittnen, genom att antingen förkasta eller acceptera dem skulle därför Dworkin (1963) kritisera, men Jasanoff (2018) skulle förklara. Studiens resultat som visar att Högsta domstolen 2024 tar avstånd från expertvittnen och istället väger brottets omständigheter, skulle Dworkin

(1963) se som ökad rättslig integritet, medan Jasanoff (2018) skulle varna för att det innebär en ökad påverkan av normer som inte är vetenskapliga.

7. Slutsatser och Diskussion

I avsaknad av entydig rättstillämpning i somnambulismfall, skapar sig domstolarna ett handlingsutrymme genom att vända sig till rättskällor bortom den juridiska gränsen, såsom expertutlåtande från det medicinska fältet. För att besvara frågeställning ett: Hur har domstolens tillvägagångssätt och bedömning kring den tilltalades medvetenhetsgrad förhållit sig till den rättsliga diskursen?, har den rättsliga diskussionen, innan Högsta domstolens dom, påverkat domstolarna på så sätt de varit starkt beroende av expertutlåtande. Efter Högsta domstolens dom syns däremot en viss förskjutning mot en mer enhetlig rättstillämpning där man gör det klart att expertutlåtande inte ska vara avgörande för domstolens bedömning, eller att beviskravet utgör att det är bevisat att den tilltalade haft viss basal grundförståelse för vad den gjort. Å andra sidan går det inte i nuläget att konstatera att en sådan förskjutning skett, även om det går åt den riktningen. Frågan blir således, har det skett ett skifte där vi gått från att vara beroende av vetenskap, till en rättsdogmatik?

För att besvara frågeställning två: Hur (re)konstruerar domstolar, genom samhälleliga normer och expertutlåtanden, vad som anses vara ett 'normalt' beteende under sömn?, använder domstolarna i sin bedömning om den tilltalade varit medveten eller inte, mot bakgrund av vad expertutlåtande säger, vetenskapliga-, juridiska-, könade- och sociala normer. Domstolen resonerar kring vad som kan anses vara normalt för såväl kvinnor som män, men även allmänheten och specifikt hur en person som agerar under somnambulism gör. Domstolarna blir därav så kallade epistemologiska grindvakter, en instans som inte enbart mottar vetenskaplig expertkunskap utan också avgör dess relevans utifrån rättens egna normativa ramar. Å andra sidan går det också att dra slutsatsen att expertvittnen inte heller är fria från normativ påverkan eftersom de grundar sin bedömning om vad som anses normalt för en person som har diagnosen somnambulism, på vad de själva anser är normativt. Därigenom kan även vetenskapen ses som ett normativt tolkningsverktyg, snarare än en neutral kunskapskälla.

Slutligen går det att fastställa att den nuvarande inkonsekventa rättstillämpningen rättssäkerheten och riskerar att frikänna tilltalade som begått gärningen medvetet. Denna slutsats underbygger studien med vad tidigare forskning sagt att det i Kanada, eftersom bevisbördan ligger på den tilltalade, inte skapats en våg av personer som åberopar diagnosen för att undgå straffrättsligt ansvar (Idzikowski & Rumbold 2015, s. 5). I motsats till Kanada har åklagaren bevisbörda i Sverige, vilket vi menar på, skulle möjliggöra en sorts trend av tilltalade individer som hävdar somnambulism i syfte att undgå straff.

8. Framtida forskning

Inför detta arbete fann vi att området somnambulism ännu är outforskat. De flesta studier var gjorda i juridisk kontext, varför vi ansåg att en rättssociologisk studie är nödvändig. Vi vill därmed poängtera att *en* studie inte är nog för att uppmärksamma problematik eller luckor i samhället. Därigenom anser vi att en framtida studie med ett rättssociologiskt perspektiv är essentiell. Förslag på en sådan studie, med hänsyn till denna studies resultat, är huruvida det skett ett paradigmskifte. Har domstolen i sin rättstillämpning tagit avstånd från expertutlåtande och nått en enhetlig rättsdogmatik? Eller skiljer sig fortfarande rättstillämpningen åt? Med tanke på Åklagarmyndighetens kommande publikation hösten 2025 vore det även intressant att göra en rättssociologisk utredning huruvida domstolarnas rättstillämpning överensstämmer med vad myndigheten rekommenderar.

Slutligen visade studiens resultat att det finns en skillnad i vilken form av samhälleliga normer som rekonstrueras i domstolen beroende på vilken brottstyp det gällde. En jämförande analys av normer är inget som denna studie har som fokus men vi anser att en framtida studie på detta hade varit intressant.

Referenslista

Baier, M., Nafstad, I. & Svensson, M. (2018). *Om rättssociologi*. Studentlitteratur.

Beach, C. & Soliman, S. (2010). Reliability of sleep parasomnia and the trustworthiness of patient self-reporting. *The Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law*. 38(4), s. 601-603.

Bergström, G. & Boréus, K. (2018). Samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys. I Boréus, K. & Bergström, G. *Textens mening och makt*. Studentlitteratur. s. 17-45.

Bergström, G. & Ekström, L. (2018). Tre diskursanalytiska inriktningar. I Boréus, K. & Bergström, G. (red.) *Textens mening och makt*. Studentlitteratur. s. 253-301.

Bet. 2023/24:JuU20. *Straffrättsliga frågor*.

Boréus, K. & Kohl, S. (2018). Innehållsanalys. I Boréus, K. & Bergström, G. (red.) *Textens mening och makt*. Studentlitteratur. s. 49-89.

Boréus, K. & Seiler Brylla, C. (2018). Kritisk diskursanalys. I Boréus, K. & Bergström, G. (red.) *Textens mening och makt*. Studentlitteratur. s. 305-351.

Bryman, A. (2018). *Samhällsvetenskapliga metoder*. uppl., 3. Liber.

Cicolin, A., Tribolo, A., Giordano, A., Chiarot, E., Peila, E., Terreni, A., Bucca, C. & Mutani, R. (2011). Sexual behaviors during sleep associated with polysomnographically confirmed parasomnia overlap disorder. *Sleep Medicine*, 12(5), s. 523-528.

Castelnovo, A., Schraemli, M., Schenck, C. & Manconi, M. (2024). The parasomnia defense in sleep-related homicide: A systematic review and a critical analysis of the medical literature. *Sleep Medicine Review*. 74 (2024), s. 1-10. DOI: 10.1016/j.smr.2024.101898

Cramer Bornemann, M., Schenck, C. & Mahowald, M. (2019). A Review of Sleep-Related Violence - The Demographics of Sleep Forensics Referrals to a Single Center. *Contemporary Reviews in Sleep Medicine*. 155(5), s. 1059-1066.

Denscombe, M. (2018). *Forskningshandboken*. uppl., 4. Studentlitteratur.

Derlén, M. & Lindholm, J. (2019). *Perspektiv på prejudikat: En empirisk undersökning av tingsrätternas bruk av Högsta domstolens rättspraxis i tvistemål*. Svenska juristtidning.

Detta blir offentligt. (2024). Sveriges Domstolar. 8 maj.
<https://www.domstol.se/domar-och-beslut/detta-blir-offentligt/>

Dworkin, R. (1963). Judicial discretion. *The Journal of Philosophy*. 60(21), s. 624-638.

Fairclough, N. (2013). Critical discourse analysis and critical policy studies. *Critical Policy Studies*. 7(2), s. 177-197. DOI: 10.1080/19460171.2013.798239.

Grote, L. & Hedner, J. (2022). *Sömngång (parasomni)*. Internetmedicin, 15 juni.
<https://www.internetmedicin.se/neurologi/somngang-parasomni>

Grøndahl, P., Hrubos-Strøm, H. & Ekeberg, Ø. (2017). Sexsomnia - a forensic psychiatric challenge - a case report. *The Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*. 28(4), s. 498-512. DOI:10.1080/14789949.2017.1301528.

Hart, C. (2018). *Doing a Literature Review*. uppl., 2. Sage.

Holoyda, B., Sorrentino, R., Mohebbi, A., Fernando, A. & Friedman, S. (2021). Forensic Evaluation of Sexsomnia. *The Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law*. 49(2), s. 202-210. DOI:10.29158/JAAPL.200077-20.

Hydén, H. & Hydén, T. (2019). *Rättsregler*. uppl., 8. Studentlitteratur.

Idir, Y., Oudiette, D. & Arnulf, I. (2022). Sleepwalking, sleep terrors, sexsomnia and other disorders of arousal: The old and the new. *Journal of Sleep Research*. 31(4), s. 1-15. DOI: DOI:10.1111/jsr.13596.

Idzikowski, C. & Rumbold, J. (2015). Sleep in a legal context: The role of the expert witness. *Medicine, Science and the Law*. 55(3), s. 176-182. DOI: 10.1177/0025802415579373.

Jasanoff, S. (2018). Science, Common Sense & Judicial Power in U.S. Courts. *Daedalus*. 147(4), s. 15-27. DOI:10.1162/DAED_a_00517

Lindstedt, I. (2019). *Forskningens Hantverk*. uppl., 2. Studentlitteratur.

Mittal, N., Mittal, R. & Gupta, M.C. (2021). Zolpidem for Insomnia: A double-Edged Sword. A Systematic Literature Review on Zolpidem-Induced Complex Sleep Behaviors. *Indian Journal of Psychological Medicine*. 43(5), s. 373-381. DOI: 10.1177/0253717621992372

Mohebbi, A., Holoyda, B. & Newman, W. (2018). Sexsomnia as a Defense in Repeated Sex Crimes. *The journal of the American Academy of Psychiatry and the Law*. 46(1), s. 78-85. PMID: 29618539.

NJA 1992 s. 446.

Organ, A. & Fedoroff, P. (2015). Sexsomnia: Sleep Sex Research and Its Legal Implications. *Springer Science + Business Media*. 17(34), s. 1-8. DOI: 10.1007/s11920-015-0568.

Pressman, M. (2015). Sleep-Related Violence. *Psychiatric Times*. 32(9).

SFS 1962:700. *Brottsbalk*.

Torstensson, E. (2023). Klara blev våldtagen - mannen friades på grund av "sexsomnia". *Aftonbladet*, 10 december. <https://www.aftonbladet.se/nyheter/a/GMW6vx/sexsomni-friade-man-fran-valdtakt>

Urinboyev, R., Wickenberg, P. & Leo, U. (2016). Child Rights, Classroom and School Management: A Systematic literature Review. *International Journal of Children's Right*. 24 (2016), s. 522-547. doi 10.1163/15718182-02403002

Uppsåt. (u.å) Åklagarmyndigheten.
<https://www.aklagare.se/ordlista/u/uppsat>

Verdicchio, M. (2024a). *Rekordmånga män hävdar att de våldtagit i sömnen*. Göteborgs-Posten, 15 oktober. <https://www.gp.se/nyheter/gp-granskar/rekordmanga-man-havdar-att-de-valdtagit-i-somnen.2edbd82e-e1d7-4e80-8ede-68c020c2be50>

Verdicchio, M. (2024b). *Körde bil rattfulla - men friades: "Körde i sömnen"*. Göteborgs-Posten, 24 oktober.
<https://www.gp.se/nyheter/gp-granskar/korde-bil-rattfulla-men-friades-korde-i-somnen.f67df91c-b728-494c-91ba-deddbfaca440>

Vetenskapsrådet (2024). *God forskningssed*.

Zetterström, S. (2017). Juridiken och dess arbetssätt. uppl., 3. Iustus.

Offentliga publikationer som utgör empiriskt material

Al-Najar, S. (2023a). *Sexomni - vad är det och vad säger domstolarna?* Domarbloggen, 2 maj. <https://www.domarbloggen.se/sexsomni-vad-ar-det-och-vad-sager-domstolarna/>

Al-Najar, S. (2023b). *Sömnkörning - vad är det och vad säger domstolarna?* Domarbloggen, 7 mars. <https://www.domarbloggen.se/somnkorning-vad-ar-det-och-vad-sager-domstolarna/>

Motion 2023/24:2575. *Motverkande av sexsomni och somnambulism.*

Rättsmedicinalverket (u.å). *Utredning om utvidgat uppdrag gällande parasomni och sexsomni.* Dnr: X2090119 [internt material].

Åklagarmyndigheten (2023). *Beslut om upphävande av rapport ÅM-A 2015/229. Somnambulism.* [internt material].

Åklagarmyndigheten (2024). *RäV 2024:10 Sexualbrott mot vuxna - ett metodstöd.*

Domar som utgör empiriskt material

B 1847-12	B 6149-18	B 1383-22
B 36-13	B 1726-17	B 9053-22
B 2490-15	B 9261-18	B 471-22
B 1132-14	B 5060-18	B 3781-22
B 1712-15	B 88-19	B 2668-22
B 2241-14	B 2548-18	B 12990-23
B 2491-15	B 3872-20	B 4647-23
B 1846-15	B 2889-20	B 76-20
B 5855-16	B 9021-22	B 1504-22
B 11966-15	B 88-19	B 6844-23
B 933-17	B 2548-18	B 1404-23
B 111-17	B 3872-20	B 5082-22
B 747-18	B 2889-20	B 8412-21
B 118-17	B 9021-22	B 2940- 24
B 1921-18	B 7011-22	B 2593-22
B 1504-17	B 12513-22	

Bilagor

Tabell 1: Blocksökningar

Block 1	("sexsomnia" OR "parasomnia" OR "sleepwalking crime")
Block 2	("sexsomnia" OR "parasomnia" OR "sleepwalking crime OR "somnambulism")
Block 3	("court cases" OR "law enforcement" OR "legal system" OR "court*" OR "trial*" OR "crime*")
Block 4	("sexual crime*" OR "drunk driving" OR "premeditation" OR "traffic violation*" OR "sexual assault*" OR "driving under the influence of*" OR "sleep drive" OR "sexual abuse")

Tabell 2: Litteratursökningar på Lubsearch

Datum vid sökningen	Söktermer	Antal artiklar	Antal utvalda artiklar
25/3 - 25	B1 - ("sexsomnia" OR "parasomnia" OR "sleepwalking crime")	5 415 st.	0 st.
25/3 - 25	B3 - ("court cases" OR "law enforcement" OR "legal system" OR "court*" OR "trial*" OR "crime*")	5 635 581 st.	0 st.
25/3 - 25	B4 - ("sexual crime*" OR "drunk driving" OR "premeditation" OR "traffic violation*" OR "sexual assault*" OR "driving under the influence of*" OR "sleep drive" OR "sexual abuse")	461 254 st.	0 st.
25/3 - 25	B1 AND B3 AND B4	14 st.	9 st.
5/5 - 25	B2 - ("sexsomnia" OR "parasomnia" OR "sleepwalking crime" OR "somnambulism")	5 927 st.	0
5/5 - 25	B2 AND B3 AND B4	16 st.	3 st.

Tabell 3: Inkluderings- och exkluderingskritier

Inkluderingskritier	Exkluderingskritier
Artiklar som är peer-reviewed	Artiklar som inte är peer-reviewed
Artiklar som publicerats under eller efter 2010	Artiklar som är publicerade innan 2010
Artiklar skrivna på svenska och engelska	Artiklar skrivna på andra språk än svenska och engelska
Digitala artiklar	Böcker

Tabell 4: Deskriptiv analys av tidigare forskning

Författare	Titel	Publicerings- år	Publicerings- land	Utrednings- land	Undersöknings- metod	Huvudtema
Mohebbi, Amir Holyda, Brian & Newman, William.	<i>Sexsomnia as a Defense in Repeated Sex Crimes</i>	2018	USA	USA	Kvalitativ litteraturöversik t & dokumentanalys	Expertvittnes roll, domstol, rättsfall där sexsomnia åberopas.
Grøndahl, Pål Hrubos-Strøm, Harald & Ekeberg, Øivind.	<i>Sexsomnia a forensic psychiatric challenge - a case report</i>	2017	Norge	Norge & Sverige	Kvalitativ fallstudie	Utmaningen expertvittnen & domstolen möter när tilltalade hävdar sexsomnia.
Pressman, Mark.	<i>Sleep- Related Violence</i>	2015	USA	USA	Kvalitativ litteraturöversik t	Samband mellan sömngång & våldsbrott.
Holoyda, Brian Sorrentino, Renée Mohebbi, Amir Fernando, Antonio & Friedman, Susan.	<i>Forensic Evaluation of Sexsomnia</i>	2021	USA	USA	Kvalitativ litteraturöversik t	Sexsomnia, sömn- relaterad beteende, parasomnia, parafilier.
Beach, Craig & Soliman, Sherif.	<i>Reliability of sleep parasomnia and the trust- worthiness of patient self- reporting</i>	2010	USA	USA	Kvalitativ fallstudie	Expertutlåtandens trovärdighet & praktisk relevans när tilltalad själv kallat vittnen..

Cicolin, Alessandro Tribolo, Antonella Giordano, Alessandra Chiarot, Elisabetta Peila, Elena Terreni, Anna Bucca, Caterina & Mutani, Roberto.	<i>Sexual behaviors during sleep associated with polysomnographically conformed parasomnia overlap disorder</i>	2011	Italien	Italien	Kvalitativ intervju & experiment. Kvantitativ datainsamling.	Sexuella beteende, parasomni, sömngång, tester.
Organ, Alexandria & Fedoroff, Paul.	<i>Sexsomnia: Sleep Sex Research and Its Legal Implications</i>	2015	Kanada	Kanada	Kvalitativ litteraturöversikt & dokumentanalys	Sexsomni, rättslig kontext.
Cramer Bornemann, Michael Schenck, Carlos & Mahowald, Mark.	<i>A Review of Sleep-Related Violence: The Demographics of Sleep Forensics Referrals to a Single Center</i>	2019	USA	USA	Kvalitativ litteraturöversikt	Somnambulism kopplat till våldsutövande, domstol.
Idzikowski, Chris & Rumbold, John.	<i>Sleep in a Legal Context: The Role of the Expert Witness.</i>	2015	Storbritannien	Kanada	Kvalitativ dokumentanalys	Expertvittnes roll, somnambulism, domstolar.
Mittal, Nitti Mittal, Rakesh & Gupta, M.C.	<i>Zolpidem for Insomnia: A double-Edged Sword. A Systematic Literature Review on Zolpidem-Induced Complex Sleep Behaviors.</i>	2021	Indien	USA, Australien & Schweiz.	Systematisk litteraturöversikt	Zolpidem, biverkningar, komplext handlande i sömnen.
Idir, Yannis Oudiette, Delphine & Arnulf, Isabelle.	<i>Sleepwalking, sleep terrors, sexsomnia and other disorders of arousal: The old and the new.</i>	2022	Frankrike	Frankrike, Kanada, Tjeckien, Storbritannien, USA, Norge, Finland & Nederländerna.	Kvalitativ litteraturöversikt	DOA, komplext handlande i sömnen. Ny och gammal forskning.

Castelnovo, Anna Schraemli, Matthias Schenck, Carlos & Manconi, Mauro.	<i>The parasomnia defense in sleep-related homicide: A systematic review and a critical analysis of the medical literature.</i>	2024	Schweiz & USA	England, USA & Kanada	Systematisk litteraturöversik	Mord, sömn, somnambulism, domstolarnas resonemang.
---	---	------	---------------	-----------------------	-------------------------------	--

Tabell 5: Deskriptiv analys empirisk material

Dom	Åtal	Målnummer	År	Instans	Domslut
1	Grovt rattfylleri	B 1847-12 B 36-13	2014	Tingsrätt & Hovrätt	Tilltalad frias
2	Grovt rattfylleri	B 2490-15 B 1132-14	2015	Tingsrätt & Hovrätt	Tilltalad döms
3	Grovt rattfylleri	B 1712-15 B 2241-14	2016	Tingsrätt & Hovrätt	Tilltalad döms
4	Grovt rattfylleri	B 2491-15 B 1846-15	2016	Tingsrätt & Hovrätt	Tilltalad döms
5	Våldtäkt	B 5855-16 B 11966-15	2016	Tingsrätt & Hovrätt	Tilltalad frias
6	Försök till våldtäkt	B 933-17 B 111-17	2018	Tingsrätt & Hovrätt	Tilltalad frias
7	Våldtäkt	B 747-18 B 118-17	2018	Tingsrätt & Hovrätt	Tilltalad frias
8	Våldtäkt m.m	B 1921-18 B 1504-17	2019	Tingsrätt & Hovrätt	Tilltalad döms
9	Våldtäkt	B 6149-18 B 1726-17	2019	Tingsrätt & Hovrätt	Tilltalad döms
10	Grovt rattfylleri	B 9261-18 B 5060-18	2019	Tingsrätt & Hovrätt	Tilltalad frias
11	Våldtäkt mot barn	B 88-19 B 2548-18	2019	Tingsrätt & Hovrätt	Tilltalad döms
12	Smitning från trafikolycka	B 3872-20 B 2889-20	2021	Tingsrätt & Hovrätt	Tilltalad frias
“Svar på skriftlig fråga 2021/22:25 besvarad av			2021	Sveriges Riksdag	

Justitie- och migrationsminister Morgan Johansson (S)					
13	Våldtäkt	B 9021-22 B 7011-22	2022	Tingsrätt & Hovrätt	Tilltalad frias
14	Våldtäkt	B 12513-22 B 1383-22	2022	Tingsrätt & Hovrätt	Tilltalad döms
15	Våldtäkt alt. oaktasam våldtäkt	B 9053-22 B 471-22	2023	Tingsrätt & Hovrätt	Tilltalad frias
16	Grovt rattfylleri	B 3781-22 B 2668-22	2023	Tingsrätt & Hovrätt	Tilltalad döms
17	Våldtäkt	B 12990-23 B 4647-23	2023	Tingsrätt & Hovrätt	Tilltalad döms
“Motion “2023/24:2575 av Helena Vilhelmsson och Anne-Li Sjölund (båda C)”			2023	Sveriges Riksdag	
“Sömnkörning – Vad är det och vad säger domstolarna?”			2023	Domarbloggen	
“Sexsomni – Vad är det och vad säger domstolarna?”			2023	Domarbloggen	
“Beslut om upphävande av rapport ÅM- A 2015/229. Somnambulism ”			2023	Åklagarmyndigheten	
18	Grovt rattfylleri	B 76-20 Hovrätt B 1504-22 HD	2024	Hovrätt & Högsta domstolen	Tilltalad döms
19	Grovt rattfylleri & olovlig körning	B 6844-23 B 1404-23	2024	Tingsrätt & Hovrätt	Tilltalad frias
20	Grovt rattfylleri	B 5082-22 B 8412-21	2024	Tingsrätt & Hovrätt	Tilltalad frias
21	Sexuellt övergrepp m.m	B 2940- 24 B 2593-22	2024	Tingsrätt & Hovrätt	Tilltalad frias
“Rättslig			2024	Åklagarmyndigheten	

vägledning 2024:10, Sexualbrott mot vuxna"					
"Utredning om utvidgat uppdrag gällande parasomni och sexsomni"			u.å	Rättsmedicinalverket	

Figur 1: Analysverktyg

